

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. ΓΕΩΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ι. ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ¹

Μέχρι καὶ τῆς Ἡωκαίνου ὑποπεριόδου τῆς Τριτογενοῦς περιόδου τοῦ Καινοζωικοῦ αἰῶνος θάλασσα ἐκάλυπτεν ὁλόκληρον τὴν ἔκτασιν τὴν κατεχομένην σήμερον ὑπὸ τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τῶν νήσων του καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ ὑποθαλασσία αὕτη γῆ ἤρχισεν ἔξαιρομένη κατὰ χώρας ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ἡωκαίνου ὑποπεριόδου, κατὰ δὲ τὴν ὀλιγόκαινον, συνεπεία τῶν γενομένων τότε ἀλπικῶν πτυχώσεων, ὁλόκληρος ἡ ἔκτασις αὕτη ἀναδυθεῖσα ἐκ τῆς θαλάσσης ἀπειτέλεσε ξηρὰν συνεχῆ, γνωστὴν ὡς Αἰγαίδα.

Αἱ ὄροσειραι τῆς Κρήτης (Λευκὰ Ὅρη—Ψηλορείτης—Δίκτη) ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ὥς ἄνω περίοδον τῶν ἀλπικῶν πτυχώσεων, ἀποτελοῦν δὲ τὸ νοτιώτερον τμήμα τοῦ τόξου τῶν διναροταυρικῶν.

Δράσεις τεκτονικαὶ λαβοῦσαι χώραν ἀργότερον, ἦτοι κατὰ τὴν πλειόκαινον ὑποπερίοδον καὶ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον, εἶχον ὥς ἀποτελεσματὴν ἀποκοπὴν ἐκ τῆς Αἰγαίδος τμήματος ἐπιμήκους, ἀκανόνιστου σχήματος καὶ περιμέτρου, ἀποτελέσαντος τὴν νῆσον Κρήτην, ἣτις ἔλαβε τὴν σημερινὴν ἐν ταῖς κυρίαις αὐτῆς γραμμαῖς μορφήν διὰ νέων τεκτονικῶν δράσεων, κάμψεων καὶ διαρρήξεων μετὰ μεταπτώσεων.

Διὰ τῶν τοιούτων δράσεων ἐσχηματίσθη καὶ ἡ ἐξ ἐγκατακρημνίσεως τὰ φθοῶς τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, ἣτις κυρίως δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης. Αὕτη ἐκτεινομένη πρὸς Β. τῆς νήσου ἔχει διεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τὴν τοῦ τόξου τῶν διναροταυρικῶν πτυχώσεων, οὗτινος, ὥς ἐλέχθη, τὸ νοτιώτερον τμήμα κατέχει ἡ Κρήτη. Ἐκατέρωθεν τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν βαίνουσῶν ὄροσειρῶν τῆς Κρήτης ἡ θάλασσα ἔχει ἱκανὸν βάθος, τὸ ὅποιον μεταξὺ Ταινάρου καὶ Κρήτης φθάνει τὰ 4400 μέτρα, μεταξὺ

¹) Βλ. κυρίως: α) Α. Philipps-on; La tectonique de l'Égeide «Ann. de Geogr.» No 32, 1898. Paris· β) Φ. Νέγρης, κατάκλισις καὶ καταβύθισις τῆς Αἰγίδος «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» Τ. 2, 1927, σελ. 255—258· γ) Γ. Γεωργαλάς: Αἰγίς (Μ.Ε.Ε. Τ. 2, 1927, σελ. 447 κ. ἐ.)· δ) Γ. Γεωργαλάς: Κρήτη (γεωλογία) (Μ.Ε.Ε. Τ. 15, 1931, σελ. 157).

δὲ Σαντορίνης καὶ Κρήτης τὰ 3400 μέτρα. Εἰς τὴν τάφρον ταύτην ἀποδίδονται καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ ἡφαιστειακοῦ ἄξονος τοῦ νοτίου Αἰγαίου.

Αἱ τεκτονικαὶ δράσεις ἐν Κρήτῃ δὲν ἔπαυσαν εἰσέτι, ἀφ' οὗ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν περίοδον εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα φαινόμενα ἐξάρσεων μὲν κατὰ τὰ δυτικὰ καὶ νότια τῆς Νήσου, καθιζήσεων δὲ κατὰ τὰ ΒΑ².

2. ΓΕΩΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ

Αἱ ἐπὶ τῆς νήσου γεωλογικαὶ ἔρευναι κατέδειξαν, ὅτι τὸ ὑπόβαθρον ἀποτελεῖται ἐκ κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων καὶ δὴ σχιστολιθικῶν τοῦ παλαιοζωικοῦ μᾶλλον αἰῶνος.

Ἐπὶ τούτων ἐπικαθίστανται :

- 1) τὸ σύστημα τῶν ἀββεστολίθων τῶν Λευκῶν Ὁρέων·
- 2) ἀββεστόλιθοι τοῦ Τριασίου καὶ φλύσχη³ ἀνήκοντες εἰς τὴν ὁρεινὴν ζώνην Ὁλονοῦ - Πίνδου·
- 3) ἀββεστόλιθοι τοῦ Ἰουρασίου, τῆς ζώνης Παρνασσοῦ - Γκιώνας·
- 4) ἀββεστόλιθοι καὶ φλύσχη τῆς ζώνης τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου· καὶ
- 5) πλακώδεις ἀββεστόλιθοι μὲ φλύσχη.

Ἐκ τῶν ἐκρηξιγενῶν χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ ὀφείται.

Ἀκολουθοῦν στρώματα τοῦ Καινοζωικοῦ καὶ δὴ μειοκαινικὰ καὶ πλειοκαινικὰ ἀσυμφώνως ἐπικαθήμενα ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν παλαιοζωικῶν καὶ μεσοζωικῶν. Τὰ νεογενῆ ταῦτα στρώματα εἶναι ἀββεστολιθικά, μαργαϊκὰ καὶ κροκαλοπαγῇ, κατὰ τὸν σχηματισμὸν δὲ ἄλλα μὲν θαλασσογενῆ, ἄλλα δὲ λιμνογενῆ. Ἐπὶ τούτων εἶναι ἀποτεθειμένα τεταρτογενῆ στρώματα μὲ ἀπολιθώματα θηλαστικῶν.

Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐρευνητῶν τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς Κρήτης συγκαταλέγεται ὁ Ἀγγλος Spratt⁴. Γεωλογικὸς χάρτης τῆς νήσου μετὰ γενικῆς γεωλογικῆς μελέτης ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γάλλου V. Raulin⁵. Ἐπηρεολοῦθησαν αἱ ἔρευναι τῶν Ἰταλῶν V. Simo-

²) Βλ. προχ. Ν. Παπαδάκης, Ἐπὶ ἐνὸς γεωλογικοῦ φαινομένου ἐν Κρήτῃ, Χανιά 1937.

³) Σύστημα παλαιοτριτογενῶν κυρίως πετρωμάτων ἀποτελουμένων ἐξ ἐπαλλήλων στρωμάτων ἀργιλικῶν σχιστολίθων καὶ ψαμμιτῶν μὲ ἐνστρώσεις ἀββεστολίθων.

⁴) Travels and Researches in Crete, London 1865 (δύο τόμοι).

⁵) Description physique de l'île de Crète, Paris 1869 (τόμοι δύο).

nelli⁶ καὶ G. Bonarelli⁷. τῶν Γάλλων Ardaillon⁸ καὶ L. Cayeux⁹, τοῦ Γερμανοῦ Fabricius¹⁰, τοῦ Ἑλλήνου Χαλικιόπουλου¹¹ καὶ τέλος τῶν Γερμανῶν N. Creutzburg¹² καὶ C. Renz¹³. Γεωλογικοὺς χάρτας τῆς Κρήτης ἐδημοσίευσαν οἱ Spratt (1 : 340.000), Raulin (1 : 300.000) καὶ Χαλικιόπουλος (τῆς Σητείας, 1 : 100.000)¹⁴.

II. Η ΣΕΙΣΜΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ¹⁵

Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ἐν τοῖς ἐπομένοις σεισμῶν καταδεικνύεται ὅτι ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ χώραν, ἣτις πολλάκις ἐδοκιμάσθη ὑπὸ σεισμῶν καὶ δέον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν πλέον σεισμοπλήκτων περιο-

⁶) Appunti sulla costituzione geologica dell' isola di Candia, «Atti della R. Acc. dei Lincei», t. 3, pp. 236—268, Roma 1864.

⁷) Appunti sulla costituzione geologica dell'isola di Creta, «Atti della R. Acc. dei Lincei» Memorie, t. 3, pp. 518—547, Roma 1901.

⁸) «Annales de Geographie» (15 Nov. 1901).

⁹) α) Sur les rapports tectoniques entre la Grèce et la Crète occidentale, «C. R. de l' Acad. des Sc.» Paris t. 134, 1902 τῆς 12 Μαΐου β) Sur la composition de l' âge des terrains métamorphiques de la Crète, ἔ. ἀ. 134, 1902 τῆς 20 Μαΐου. γ) Existence du jurassique et de l' infracretacé dans l' île de Crète, ἔ. ἀ. 136, 1903. δ) Existence du Pontique marin à l'île de Crète, ἔ. ἀ. 152, 1911 καὶ ε) Le Miocène moyen de l' île de Crète ἔ. ἀ. 152, 1911, pp. 637—639.

¹⁰) Die Insel Kreta, Geogr. Beischrift, Leipzig 1897, σελ. 361—380, 425—442, 489—507.

¹¹) Sitia, die Osthalbinsel Kreta's. Eine geographische Studie. Veröf. Inst. Meeres- und Geogr. Instituts, Berlin 1903.

¹²) α) «Kreta», Leben und Landschaft, «Zeitschr. der Gesel. für Erdkunde zu Berlin», 1928, ἀρ. 1, 2, σελ. 16-28. β) Die Landschaft der Insel Kreta, «Verhandlungen und Wissenschaftliche Abhandlungen des 22. deutschen Geographentages zu Karlsruhe» 7 bis 9 juni 1927, σελ. 155-163.

¹³) α) Geologische Voruntersuchungen auf Kreta, «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 5, 1930, σελ. 271—280, β) Zur Geologie von Sitia, der Osthalbinsel Kretas, «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 7, 1932, σελ. 105—109.

¹⁴) Πλὴν τῶν ἀνωτέρω διὰ τὴν γεωλογίαν τῆς Κρήτης βλ. καί: α) Taubert, D., Versuch einer landchaftskundlichen Darstellung der Insel Kreta, Hamburg 1921 β) Kühn, O., Eine mittelmioäne Zwergfauna aus Kreta und die Entstehung mariner Zwergfaunen. «Zentralbl. f. Min. etc» 1936, Abt. B, No 6, pp. 225—270. γ) Kühn, O., Die Korallen und Bryozoen des Tegels von Kreta. «Πρ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 11, 1936, σελ. 171—181. δ) Ralli, Zöe, Beiträge zur Kenntnis des Neogens in Kreta, «Πρ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 15, 1940, σελ. 443—448. Ἡ βιβλιογραφία ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν γεωλογίαν τῆς Κρήτης εἶναι ἐκτενής.

¹⁵) Περί τοῦ θέματος τούτου βλ. κυρίως: α) J. Schmidt, Studien über Erdbeben, Leipzig 1879 (ἐφ' ἑξῆς Schmidt i.) β) Montessus ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Δ.

χῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐντονος, ἀλλὰ καὶ συχνὴ σεισμικὴ δραῖσις ἐμφανίζεται κυρίως εἰς τὰς Β. καὶ ΒΑ. ἀκτὰς τῆς Νήσου, ἤτοι εἰς τὴν παρὰ τὴν ἀκτὴν ζώνην τὴν διήκουσαν ἀπὸ Ρεθύμνης δι' Ἡρακλείου πρὸς Σητεῖαν, τῆς ὁποίας ζώνης τὰ νεογενῆ πετρώματα ἰσχυρῶς δοκιμάζονται ὑπὸ σεισμῶν. Ἡ ἔντονος σεισμικὴ δραῖσις ἐν Κρήτῃ συνάγεται ὄχι μόνον ἐκ τῶν συμβάντων κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας σεισμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, οἵτινες πολλάκις ἐπληξαν τὰς ἀκμαζούσας κατὰ τὴν Μινωικὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐποχὴν πόλεις τῆς Κρήτης. Πολλοὶ τῶν καταστροφῶν τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Κρήτης ἀποδίδονται εἰς τὴν σεισμικὴν δραῖσιν, ὥπως π. χ. ἡ τελεία καταστροφή τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὸ τέλος τῆς ΜΜ II ἐποχῆς¹⁶ καὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜ III¹⁷. Κατὰ τὸν Art h. E v a n s¹⁸ πᾶσαι γενικῶς αἱ καταστροφαὶ τῶν πόλεων τῆς Μινωικῆς Κρήτης δέον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς σεισμούς.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καὶ οἱ σεισμοὶ τῆς Μινωικῆς Κρήτης ἐπληττον τὰς ἰδίας περιοχὰς τὰς ὁποίας πλῆττον καὶ σήμερον οἱ σύγχρονοι σεισμοί, ὠφείλοντο ἐπομένως εἰς τὴν αὐτὴν σεισμογόνον αἰτίαν εἰς ἣν καὶ οἱ σημερινοὶ καὶ εἶχον καταστρεπτικὰς συνεπείας, ὥς καὶ πολλοὶ σεισμοὶ τῶν μ. Χ. αἰώνων (1490, 1508, 1810, 1856, 1926).

Οἱ σεισμοὶ τῆς Κρήτης ὥς ἐλέχθη ἤδη, εἶναι ἀπὸτέλεσμα τεκτονι-

de Ballore, La Géogr. seismologique, Paris 1905, pp. 277—280 γ) N. Criticos, Sur la sismicité des Cyclades et de la Crète «Ann. Obs. d' A.» t. IX, 1926, p.p. 77—103 καὶ «Πρακτ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 1, 1926, σελ. 156-160. δ) Γ. Γεωργαλάς. Κρήτη (σεισμοί) καὶ Μ. Ε. Ε. τ. 15, 1931, σελ. 157-158. ε) Μαργαβελάκης, Μ. Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων «Ἐπιστ. Ἐπει. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσ(ν)ίκης», τ. 5, 1931, σελ. 101. (Ἐφ' ἐξῆς Μαργαβελάκης) στ) A. Sieberg, Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im östlichen Mittelmeergebiet, Jena 1932, σελ. 205-210. (Ἐφ' ἐξῆς Sieberg).

¹⁶) Βλ. Χρονολογικὸν Πίνακα εἰς: J.D.S. Pendlebury, Ὁδηγὸς τοῦ Μινωικοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν παραρτημάτων του. Μετάφρ. Νικ. Πλάτωνος, Ἡράκλειο 1950, σελ. 14. (Ἐφ' ἐξῆς: Pendlebury).

¹⁷) Βλ. Σπ. Μαρινάτος, Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χεττιτικὸς-Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ., «Μικρασιατικὰ Χρονικά», τόμος Α', Ἀθήναι 1938, σελ. 72—89, (ἐφ' ἐξῆς Μαρινάτος I). Ὅτι ἡ περὶ τὸ 1500 ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῶν μινωικῶν κέντρων ὠφείλετο εἰς ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου τῆς Θήρας εἶναι ἐπιστημονικῶς δυσπαράδεκτον.

¹⁸) The Palace of Minos at Knossos, London 1921—1935, vol II, part. I, σελ. 1, 18—20, 286 κ. ἐπ., 312—325, 347 κ. ἐ., 360 κ. ἐ. (ἐφ' ἐξῆς Evans)

κῶν δρᾶσεων, αἵτινες ἀρχὴν ἔχουν κυρίως τὴν πρὸς Β. τῆς Νήσου ὑποθαλασσίαν τάφρον, τὴν σχηματισθεῖσαν κατὰ τὴν πλειόκαινον ὑποπερίοδον τῆς τεταρτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς Ν. Α. Κρητικός¹⁹, ἡ τάφρος αὕτη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον τὰ ἠφαιστειώδη φαινόμενα τοῦ ἠφαιστειακοῦ ἄξονος τοῦ νοτίου Αἰγαίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσταθείαν τῶν περιοχῶν ἐκείνων, ἀφορμὴν τῶν συμβαινόντων ἐν αὐταῖς σεισμῶν. Λόγω ἀκριβῶς τῆς ἀσταθείας ταύτης ἐξακολουθοῦν ἔτι καὶ σήμερον²⁰, καὶ δὴ παραλλήλως τῶν ρηξιγενῶν γραμμῶν τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, τεκτονικαὶ μετακινήσεις, αἵτινες ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν τεκτονικῶν σεισμῶν ἐπὶ τῆς Νήσου. Καὶ ἡ ἐτέρα πλευρὰ τῆς Κρήτης, ἡ πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, παρουσιάζει φαινόμενα ἀσταθείας²¹ καὶ ἐπομένως περιέχει κραδασμικὰς ἐστίας ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον, κατὰ σχετικὰς παρατηρήσεις, σεισμοί.

Ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν σεισμῶν συνάγεται, ὅτι οἱ μᾶλλον καταστρεπτικοὶ σεισμοὶ ὑπῆρξαν οἱ περὶ τὸ 2100, 1750, 1600, 1570, 1550, 1400 π. Χ. καὶ οἱ τῶν ἐτῶν 363 π. Χ., 63, 365, 448, 1246, 1304, 1353, 1490, 1508, 1547, 1604, 1663, 1717, 1780, 1810, 1856, 1910 καὶ 1926 μ. Χ. Ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ μέσον ὄρον ἀνὰ 50ετίαν περιπου συμβαίνει εἰς καταστρεπτικὸς σεισμός, δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς μεγάλης ἀσταθείας τῶν περὶ τὴν τάφρον τοῦ νοτίου Αἰγαίου περιοχῶν.

III. ΕΡΕΥΝΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Περὶ τινων σεισμῶν τῆς Κρήτης ἀναφέρουν ἐκ τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἱστοριογράφων καὶ χρονογράφων κυρίως οἱ Gaius Plinius Secundus (Α' αἰ.), Φλάβιος Φιλόστρατος (Γ' αἰ.), Ζώσιμος (Ε' αἰ.), Θεοφάνης ὁ Βυζάντιος (ΣΤ' αἰ.), ὁ χρονογράφος Ἰωάννης Μαλάλας (ΣΤ' αἰ.), οἱ ἱστορικοὶ Γεώργιος Κεδρηνὸς (ΙΑ' αἰ.) καὶ Γεώργιος Παχυμέρης (ΙΙ' αἰ.). Τούτων τὰς σχετικὰς συγγραφὰς ἀναφέρομεν ἐν τῇ Βιβλιογραφίᾳ.

Ἐκ τῶν νεωτέρων πρῶτος ὁ Alexis Perrey ἐδημοσίευσε πραγματείαν, ἐν ἣ ἀναφέρεται ἀριθμὸς τις (31) σεισμῶν τῆς Κρήτης, ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Mémoire sur les tremblements de terre ressentis dans la Peninsule Turco-Hellenique et en Syrie*». Acad. Roy. de

¹⁹) «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν», τ. 1, 1926, σελ. 156—160.

²⁰) Γεωργαλάς, σελ. 157—158.

²¹) «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 1, 1926, σελ. 159.

Belgique, Mém. cour. t. XXIII, 1850. Ὁ φυσιογραφικῶς ἐρευνήσας τὴν Κρήτην Γάλλος Victor Raulin ἐδημοσίευσε κατάλογον σεισμῶν τῆς Κρήτης, ἀντλῶν ἐκ τοῦ Perrey καὶ ἄλλων πηγῶν. Ὁ κατάλογος οὗτος, ἀριθμῶν 39 σεισμοὺς²², περιελήφθη εἰς τὰς σελίδας 424—430²³ τοῦ πρώτου τόμου τοῦ συγγράμματός του: «*Description Physique de l'île de Crète*», Paris 1869.

Τὸν κατάλογον τοῦτον, τοῦ Raulin ἀντέγραψε καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Ν. Σταυράκης μέχρι καὶ τοῦ 1888, ἀναγράφας 47 σεισμούς, συμπεριέλαβε δὲ τοῦτον εἰς τὰς σελίδας 107—111 τοῦ συγγράμματός του: «*Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης μετὰ διαφόρων γεωγραφικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν κ.λ.π. εἰδήσεων περὶ τῆς Νήσου*», Ἀθῆναι 1890.

Ἀριθμὸν τινα σεισμῶν τῆς Νήσου συμπεριέλαβεν ὁ ἄλλοτε διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν J. Schmidt εἰς τὸ ἔργον του «*Studien über Erdbeben*», Leipzig 1879²³.

Ὁ A. Sieberg ἐν τῷ ἔργῳ του: «*Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im östlichen Mittelmeergebiet*». Jena 1932, σελ. 208—210, παραθέτει κατάλογον σεισμῶν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1890 π. Χ. μέχρι τοῦ 1930 μ. Χ. Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ δὲν ἀναγράφονται πάντες οἱ σεισμοὶ οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς καταλόγους τῶν «*Annales*» τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν, ἐκ δὲ τῆς περιόδου 1889—1912 ἀναγράφονται μόνον 7. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν σεισμῶν τοῦ καταλόγου τοῦ Sieberg, ἐκτὸς τῶν εἰλημμένων ἐκ τῶν «*Annales*», εἶναι 76.

Μετὰ τὸ ἔτος 1883 δὲν ἔχομεν συστηματικὴν καταγραφὴν τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης μέχρι καὶ τοῦ 1912. Διὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡδυνήθημεν νὰ καταγράψωμεν ἐκ διαφόρων πηγῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει 11 ἐν ὅλῳ σεισμούς, ὧν 7, ὡς ἐλέχθη, ἀναφέρει ὁ Sieberg.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 μέχρι καὶ τοῦ 1930 ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ καταγραφὴ τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τῆς Νήσου καὶ τοῦ Γεωδυναμικοῦ τμήματος τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν.

²²) Τοὺς μὴ ἀναφερομένους ὑπὸ τοῦ Ρ. σεισμοὺς σημειώνει ὁ R. ἐν τῷ καταλόγῳ του δι' ἀστερίσκου. Ὁ R. προσέθεσεν 8 σεισμοὺς εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ Ρ. ἀναφερομένους; 31.

²³) Βλ. καὶ α) J. Schmidt, πραγματεία περὶ τοῦ σ. τοῦ Αἰγίου, Ἀθῆναι 1837 (ἐφ' ἑξῆς: Schmidt 2) καὶ β) J. Schmidt: Πραγματεία περὶ τοῦ σ. τῆς Κεφαλληνίας, Ἀθῆναι 1867 (ἐφ' ἑξῆς: Schmidt 3).

Οἱ κατάλογοι οὗτοι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ : «Annales de l'Observatoire National d'Athènes», ὡς κάτωθι :

1) *Catalogue des tremblements de terre observés en Grèce pendant les années 1912—1914* (t. VII, 1916, pp. 338—360). Ἀναφέρονται 4 σεισμοὶ ἀπὸ τοῦ 1913.

2) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1915—1918* (t. VIII, 1926, pp. 503—644). Ἀναφέρονται 25 σεισμοί.

3) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1919—1922* (t. IX, 1926, pp. 507—610). Ἀναφέρονται 35 σεισμοί, παρατίθεται δὲ καὶ χάρτης.

4) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1923—1926* (t. X, 1928, pp. 413—539). Ἀναφέρονται 26 σεισμοί.

5) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1927—1930* (t. XII, 1932, pp. 62—138). Ἀναφέρονται 45 σεισμοί.

Ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι καὶ τοῦ 1930 ἔχουν καταγραφῇ εἰς τὰ «Annales» ἐν συνόλῳ 135 σεισμοὶ τῆς Νήσου²⁴.

Ἀπὸ τοῦ 1926 καταγράφονται ἐπίσης οἱ σεισμοὶ ὑπὸ τοῦ Μετεωρολογικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Πρακτικοῦ Λυκείου Χανίων²⁵.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω συστηματικῶν καταγραφῶν ἀναφέρονται σεισμοὶ τῆς Κρήτης καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Μεν. Παρλαμά ἐκδοθέντα ἡμερολόγια τῶν Κ. Κοζύρη καὶ Στεφ. Νικολαΐδου (βλ. βιβλιογραφίαν) καὶ εἰς ἑτέρας πραγματείας, τὰς ὁποίας ἀναφερόμεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν σεισμῶν τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸν ὑπ' ἐμοῦ παρατιθέμενον κατάλογον ἀνέρχεται εἰς 275²⁶.

²⁴) Ὁ Sieberg ἀναφέρει 3 σεισμοὺς τῆς περιόδου 1913—1930 μὴ περιεχομένους εἰς τοὺς καταλόγους τῶν «Annales».

²⁵) Τὸ 1935 εἰς Χανιά μοι ἐπετράπη εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κνιθᾶκι νὰ λάβω ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου τῶν ἀπὸ τοῦ 1926 καταγεγραμμένων ὑπὸ τοῦ ἰδίου σεισμῶν. Τοῦτο μετ' ἐπιστολῆς τοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου σχετικῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πόλεων τῆς Κρήτης ἀπωλέσθησαν τὸ 1941 ἐν Λαρίσῃ καὶ δὲν ἡδυνήθην δυστυχῶς νὰ ἔχω ταῦτα ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προκειμένου καταλόγου.

²⁶) Ἐκ τούτων οἱ τῶν ἐτῶν : 1650 ἢ 1600, 1550 ἢ 1500 π. Χ. καὶ μ. Χ. 448, 1353, 1539, 1629, 1646, 1717, 1810 (Σ)βε.), 1817, 1831, 1833 (Ἀπρ. 14), 1833 (Ἀπρ. 15), 1833 (Ἀπρ. 17), 1833 (Ἀπρ. 23), 1837 (Ἰαν. 25), 1838 (Νοεμ. 27), 1838 (Δεκ. 27), 1858 (Ἰουν. 16), 1858 (Ὀκτ. 16), 1861 (Νοεμ. 29), 1862 (Ἰαν. 5), 1862 (Μαρτ. 28), 1862 (Ἀπρ. 10), 1862 (Μαΐου 24), 1862 (Ἰουν. 1),

Τὴν πιθανὴν ἔντασιν τῶν σεισμῶν, δι' ὅσους δὲν εἶχε καθορισθῇ αὕτη, ἐξετιμήσαμεν ἐκ τῶν αποτελεσμάτων τῶν κατὰ τὴν δεκάβαθμον κλίμακα τῶν Rossi—Forel.

Αἱ ἡμερομηνίαι τῶν πρὸ τοῦ ἔτους 1582 (καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου) σεισμῶν ἀνεγρόφησαν κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, αἱ δὲ μετὰ τοῦτο κατὰ τὸ Γρηγοριανόν. Ὡς χρόνος ἐλήφθη ὁ μέσος χρόνος τῆς Ἀνατολ. Εὐρώπης ἀπὸ μεσονυκτίου, διὰ δὲ τοὺς ἐκ τῶν «Annales» τοῦ Ἀστερ. Ἀθηνῶν ληφθέντας ὁ τῆς Δυτ. Εὐρώπης (Greenwich) ἀπὸ μεσονυκτίου²⁷.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ι. ΟΙ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΙ

Περὶ τὸ 2100 (τέλος τῆς ΜΜΙα). Σεισμός καταστρεπτικὸς καταστρέφει σχεδὸν ὅλοσχερῶς τὴν Κνωσόν²⁸.

1862 (Ἰουν. 18), 1862 (Ἰουν. 21), 1863 (Ἀπρ. 16), 1863 (Ὀκτ. 10), 1865 (Ἰουν. 2), 1865 (Ἰουν. 5), 1865 (Ἰουν. 13), 1866 (Ἰουν. 3), 1866 (Αὐγ. 19), 1877 (Φεβρ. 24), 1867 (Σβρ. 19 καὶ 20), 1869 (Μαρτ. 28), 1870 (Ἀπρ. 14), 1870 (Ἰουν. 24), 1870 (Αὐγ. 6), 1870 (Νοεμ. 14), 1870 (Νοεμ. 20), 1870 (Νοεμ. 29), 1871 (Ἰουλ. 17), 1874 (Δεκ. 9), 1876 (Ἀπρ. 18), 1876 (Ἀπρ. 25), 1876 (Μαΐου 7), 1880, 1881 (Δεκ. 28), 1884 (Νοεμ. 5), 1886 (Ὀκτ.), 1886 (Νοεμ. 22), 1894 (Ἀπρ. 20), 1894 (Ἀπρ. 27), 1902 (Ἰουλ. 29) καὶ 1902 (Ἰουλ. 25—31), ἥτοι ἐν ὧν 58, ὅφ' ἡμῶν πρῶτων καταχωρίζονται εἰς συστηματικὸν περὶ τῶν σεισμῶν τῆς Νήσου κατάλογον.

²⁷⁾ Ὁ κατάλογος τῶν σεισμῶν, τὸν ὁποῖον παραθέτομεν δὲν εἶναι βεβαίως πλήρης, ἰδίως διὰ τὴν πρὸ τοῦ 1Η' αἰῶνος περίοδον. Εἰδικώτερον διὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1400—400 π. Χ. τὸ κενὸν εἶναι λίαν αἰσθητόν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν περίοδον 1889—1912 ἡ καταγραφή εἶναι ἐλλιπής· ἴσως μόνον εἰς τὴς Κρητικὰς ἐφημερίδας τῶν ἐτῶν ἐκείνων δύναται νὰ ἀνεύρη τις πληροφορία. Ἡ πληρεστέρα σειρά τούτων εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐν Χανίοις Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κρήτης. Ἐκ τούτων, εὐριοκομένων οὐχὶ εἰς πλήρεις σειρὰς εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις δημοσίας βιβλιοθήκας, ἐλαχίστους σεισμοὺς ἡδυνήθημεν νὰ καταγράψωμεν. Οἱ πρὸ τοῦ 1846 σεισμοί, πλὴν ἐλαχίστων, δὲν ἔχουν τύχει ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας. Διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν δι' αὐτοὺς ὅ,τι σχετικὸν ἀνεύρομεν, ἀκόμη καὶ στίχους ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, ἃν καὶ ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ στιχοπλόκοι ἐκεῖνοι ἐν τῇ περιγραφῇ διὰ στίχων φυσικῶν φαινομένων, ἐλάμβανον μὲν ἀφορμὴν ἐκ τούτων, ἤντιον δὲ κυρίως ἐκ τῆς φαντασίας των. Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων περιγραφῶν ἐξηγάγομεν ὅσα ἡδυνήθημεν συμπεράσματα, ἀφῆγοντες εἰς τοὺς εἰδικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν σεισμῶν ἐγκύψαντας τὴν λεπτομερεστέραν ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν.

²⁸⁾ Evans P. M. II, σελ. 320, βλ. καὶ Γεωργαλιᾶν, σελ. 157—158. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς δίδεται βάσει τοῦ ὑπὸ τοῦ Evans καθορισθέντος πίνακος, ὅστις ὑπὸ ἄλλων ἀρχαιολόγων βραδύτερον ἐπεβραχύνθη λόγῳ τῆς ἀντιστοίχου ἐπιβραχύνσεως τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ μεσοποταμιακῆς χρονολογίας.

Περὶ τὸ 1890 (τέλος τῆς ΜΜΙα). Σεισμός ἐν Κνωσῷ μὲ καταστρεπτικά ἀποτελέσματα ²⁹.

Περὶ τὸ 1750 (τέλος τῆς ΜΜΙ ἐποχῆς). Σεισμός καταστρέψας ὁλοκληρωτικῶς τὰ παλαιότερα ἀνάκιορα τῆς Φαιστοῦ, τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν Μαλίων ³⁰.

1650 (τέλος τῆς ΜΜΙΙα). Σεισμός ἐν Κρήτῃ ³¹, καταστρέψας ἐκ θεμελίων τὴν Κνωσόν.

1570 (περὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜΙΙβ). Σεισμός ἐπενεγκὼν οὐσιαστικὰς καταστροφὰς εἰς τὴν Κνωσόν ³².

Περὶ τὸ 1500 (τέλος τῆς ΥΜΙα). Σεισμός ἐπενεγκὼν μεγάλας καταστροφὰς εἰς Κνωσόν, Φαιστόν, Μάλια, Ἀγ. Τριάδα, Ἀποδοῦλου, Σκλαβόκαμπον, Τύλισον, Ἀμνισόν, Νίρου, Γουρνιά, Ψεῖραν, Παλαίκαστρον, Ζάκρον. Ὁμοίως ὑπέστησαν καταστροφὰς ἱερὰ σπήλαια ὡς τὸ τοῦ Ἀρχαλοχωρίου ³³.

Περὶ τὸ 1400. Σεισμός ἐν Κρήτῃ καταστρεπτικός. Τὸ δεύτερον ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ κατεστράφη ὑπὸ τούτου ³⁴.

368. Σεισμός ἐν Κρήτῃ καθ' ὃν κατεστράφησαν πολλαὶ ἐκ τῶν ἑκατὸν πόλεων αὐτῆς ³⁵. Κατὰ Πλίνιον ³⁶ κατεστράφησαν ἑξήκοντα πόλεις.

267. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg ³⁷.

II. ΟΙ ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΕΙΣΜΟΙ

66. Περὶ τοῦ σειсмоῦ τούτου ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος I. Μα-

²⁹) Evans, αὐτ. σελ. 320. Βλ. καὶ Sieberg, σελ. 208.

³⁰) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. καὶ Μαρινᾶτος 1, σελ. 72—89· βλ. καὶ Γεωργαλᾶν, σελ. 157 καὶ Pendlebury, σελ. 25.

³¹) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. καὶ M.E.E. T. 14, 1930, σελ. 617.

³²) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. ὁμοίως Γεωργαλᾶν, σελ. 157 καὶ Sieberg σελ. 208.

³³) Κατὰ Μαρινᾶτον 1, σελ. 72—89. Βλ. ὁμοίως: «Κρητικαὶ Μελέται», Α', 1—2 τοῦ 1933, σελ. 61—67, Evans | αὐτ. σελ. 320 καὶ Pendlebury, σελ. 27, 52, 56.

³⁴) Evans, αὐτ. σελ. 320. Ὅμοίως βλ. Γεωργαλᾶν, σελ. 157 καὶ Μαρινᾶτον 1, σελ. 72—89. Διὰ τὸν σ. τοῦτον καὶ τοὺς τῶν ἐτῶν 2100, 1750, 1570 βλ. ἔφημ. Le Messenger d'Athènes, 2314)63-1930 καὶ «Bull. Soc Belge d'Astr.» τοῦ 1930, σελ. 175—176.

³⁵) Βλ. Dapper, σελ. 396 (παρὰπέμπομεν πάντοτε εἰς τὴν Γαλλικὴν ἔκδοσιν).

³⁶) Dapper σ. 396. Βλ. ὁμοίως: Raulin, σελ. 425, Σταυράκη ν, σελ. 107, Γεωργαλᾶν, σελ. 158 καὶ Sieberg, σελ. 208.

³⁷) Σελ. 208.

λάλας³⁸ γράφει: «Τῷ δὲ ἰγ' ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Κλαυδίου³⁹ Καίσαρος ἐπαθεν ὑπὸ θεομηρίας ἡ Κρήτη νῆσος πᾶσα, ἐν οἷς χρόνοις ἠδρόεθη ἐν τῷ μνήματι τοῦ Δίκτυος ἐν κασιτερίνῳ κιβωτίῳ ἡ ἐκθεσις τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μετὰ ἀληθείας παρ' αὐτοῦ συγγραφεῖσα πᾶσα».

Ὁ λεξικογράφος Σοῦτ'ιδας (λ. Δίκτυς) γράφει: ⁴⁰ «Ἐπὶ Κλαυδίου, τῆς Κρήτης ὑπὸ σεισμοῦ κατενεχθείσης καὶ πολλῶν τάφων ἀνεωχθέντων, εὐρέθη ἐν ἐνὶ τούτων τὸ σύνταγμα τῆς ἱστορίας Δίκτυος, τὸν Τρωϊκὸν περιέχον πόλεμον».

Λατινικὴν ἔκδοσιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Δίκτυος ἐξέδωκεν ὁ L. Septimius τὸν Δ'. μ. Χ. αἰῶνα, ὅπου περιέχεται ἡ διήγησις τῆς ἀνευρέσεως τοῦ Χρονικοῦ. Τοῦ ἐλληνικοῦ ἔργου ἀποσπάσματα ἀνεκαλύφθησαν ἐν Tebtunis τῆς Αἰγύπτου⁴¹.

Πρόκειται πιθανῶς περὶ κατακορύφου (βράστου) σεισμοῦ ἐντάσεως 8—9.

Ὁ αὐτὸς σεισμὸς φαίνεται εἶναι ὁ ὑπὸ Πλινίου καὶ Φιλοστράτου ἀναφερόμενος, ἐπισυμβὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔαρος, περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Κατὰ Πλίνιον⁴²: «*In Creta terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse arbitrantur*».

Κατὰ Φιλόστρατον⁴³: «Ἐνταῦθα (ἐν τῷ Λεβηναίῳ ἱερῷ⁴⁴) διαλεγόμενον ποτὲ τοῦ Ἀπολλωνίου περὶ μεσημβρίαν (διελέγετο δὲ πολλοῖς ἀνδράσι, ὅφ' ὧν τὸ ἱερὸν ἐθεραπεύετο) σεισμὸς ἀθρόως ἡ Κρήτη προσέβαλε, βροντὴ δ' οὐκ ἐκ νερῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς ὑπήχησεν, ἡ θάλαττα δ' ὑπενόστησε σιᾶδια ἕως ἐπὶ τὰ καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἔδει-

³⁸) Χρονογραφία LX, 322 (ἔκδ. Bonnae 1831).

³⁹) Βλ. ἀκόλουθον ὑποσ. 41.

⁴⁰) Meursius, Creta κλπ. βιβλ. I, σελ. 61.

⁴¹) Βλ. Evans, Scripta Minoa I, 108. Ὁ σεισμὸς ἐγένετο τὸ ἰγ'. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κλαυδίου Νέρωνος. Βλ. Savary, Lettres... σελ. 193, ὅπου οὗτος παραθέτει ἀπόσπασμα τῆς πρὸς Ἀρκάδιον ἐπιστολῆς τοῦ Septimius γράφοντος: «*secutis temporibus, tertiodecimo anno Neronis imperii, in Cnoso civitate terrae motus facti, cum multa, tum etiam sepulcrum Dictyis ita patefecerunt, ut transeuntibus arcula viseretur*». Τὸν σεισμὸν ἀναφέρει ὁ Raulin, σ. 425. Βλ. ὁμοίως Schmidt I, σελ. 143, Σταυράκη ν, σ. 107, Μητσόπουλον, Στοιχ. Γεωλ. Α', σελ. 435 καὶ Γεωργιάδην, σελ. 135. Ἀλλ' ὁ Sieberg (αὐτ. σ. 208) ἀνάγει τὸν σεισμὸν τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 55 μ. Χ.

⁴²) Nat. Hist. VII, 16, 1.

⁴³) Τυαν. Ἀπολλ. IV, 34, 4.

⁴⁴) Τοῦτο ἦτο ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγεται Κεφάλαι (Λιόντας ἢ Λέντας).

σαν, μὴ τὸ πέλαγος υποχωρῆσαν ἐπισπάσῃται τὸ ἱερὸν καὶ ἀπενεχθῶσιν, ὁ δ' Ἀπολλώνιος «θαρσεῖτε», ἔφη, «ἡ γὰρ θάλαττα γῆν ἔτεκε». καὶ οἱ μὲν ᾤοντο αὐτὸν τὴν δμόνοιαν τῶν στοιχείων λέγειν, καὶ ὅτι μηδὲν ἄν ἡ θάλαττα νεώτερον εἰς τὴν γῆν ἐργάσαιτο, μετὰ δ' ἡμέρας ὀλίγας ἀφικόμενοί τινες ἐκ τῆς Κυδωνιάτιδος ἡγγεῖλαν, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τε καὶ μεσημβρίαν, ἦν ἐγένετο ἡ διοσημεία, νῆσος ἐκ τῆς θαλάττης ἀνεδύθη περὶ τὸν πορθμὸν τὸν διαρρέοντα Θήραν τε καὶ Κρήτην».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ὁ σεισμός ἐσεισεν ὅλην τὴν Νήσον συνοδευόμενος ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Ἡ θάλασσα ἀπεμακρύνθη τῆς ξηρᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἐπικεντρικὴ περιοχὴ ἦτο ἐπὶ τῆς νήσου, ἀφ' οὗ ἐξεδηλώθησαν φαινόμενα κατακορύφων δονήσεων. Ἔντασις 9—10.

110. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

251. Ἰουλίου 9.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Coronelli⁴⁵ περιγράφων τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῶν Ἀγίων Δέκα, τῶν μαρτυρησάντων τὴν 3 Δεκεμβρίου τοῦ 250 κατὰ τινὰ διωγμὸν ὑπὸ τοῦ Δεκίου: «*Vendicati però dal cielo con tremuoti horribili, e con peste, che distrusse gran parte dell' isola; ma non mitigò la rabbia del Tyranno il quale a 9 Juglio 251*». Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

365. Ἰουλίου 21. Ὀλίγον μετὰ τὴν αὐγήν.

Περὶ τούτου ὁ βυζαντινὸς συγγραφεὺς Θεοφάνης⁴⁶ γράφει: «Μέγας σεισμός, πλημμυρὶς καὶ ἄμπωτις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῷ Ἀδρίᾳ, ἐν Κρήτῃ, Ἀχαΐᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Σικελίᾳ».

Ἄλλος βυζαντινὸς συγγραφεὺς, ὁ Ζώσιμος⁴⁷, ἀναφέρει: «καὶ σεισμοὶ δὲ ἔν τισι συνηνέχθησαν τόποις. ἐσεισθη δὲ καὶ Κρήτη σφοδρότερον, καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ὥστε καὶ τὰς πολλὰς διαρῶναι τῶν πόλεων, πλὴν τῆς Ἀθηναίων πόλεως καὶ τῆς Ἀττικῆς».

Κατὰ τὸν βυζαντινὸν ἱστορικὸν Γ. Κεδρηνόν⁴⁸: «Ἐπὶ Γρατιανοῦ σεισμός ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γέγονεν ἐπὶ τοσοῦτον ὥς ἐπὶ πολὺν υποχωρῆσαι τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πλοῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἰστάναι. Πλήθους δὲ πολλοῦ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θεάματι συνδεδραμηκότος, τῶν ὑδάτων ἀθρόως ἐκδραμόντων πέντε μυριάδες ἀνθρώπων κατεποντίσθησαν, καὶ τῆς Κρήτης δὲ τῆς Ἀχαΐας καὶ Βοιωτίας, Ἠπείρου τε καὶ Σικελίας

⁴⁵) Isolario... Βλ. ἐπίσης Raulin, σ. 425 καὶ Σταυράκη, σ. 107.

⁴⁶) Χρονογραφία, I, σελ. 87, 10.

⁴⁷) Ἱστορία νέα βιβλ. IV, κεφ. XVIII, ἐδάφ. 2—3.

⁴⁸) Σύν. Ἰστ. 314 C. D.

πλείστα μέρη ἀπολέσθαι, τῆς θαλάσσης ἀνελθούσης καὶ ἐπικλυσάσης αὐτά, ὥς καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀπορριφθῆναι πλοῖα ἄχρὶ σταδίων ἑκατόν».

Ὁ Meursius⁴⁹ παραθέτει τὸ κάτωθι χωρίον τοῦ Ζωσίμου (βίος Ἀθανασίου): «Τοιούτων οὖν κατὰ πᾶσαν ἐπὶ τῆς πρώτης Οὐαλεντιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ὑπατείας, καὶ τηλικούτων γενομένων κακῶν, εἰκότως ἄνθρωποι καὶ ταῖς ἄνω πληγαῖς ἐπαιδεύοντο. τότε μὲν γὰρ σεισμός ἐπισκῆψας, οἷον οὐτε ὁ παρελθὼν ἤνεγκε χόρος, οὐτε ὁ μέλλον οἶσειν ἠλπίζετο, πολλὰς τε ἄλλας ἀνέτρεψε τῶν πόλεων, καὶ ἡ Κρήτη πλείους τῶν ἑαυτῆς ἢ ἑκατὸν χυλεπὸν εἶδε πτώμα κατενεχθείσας».

Κατὰ τὸν von Hoff⁵⁰ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τούτου δέκα πόλεις τῆς Κρήτης. Ὁ Lacroix⁵¹ ἀνάγει τὸν σεισμόν τούτον εἰς τὸ ἔτος 368 καὶ προσθέτει, ὅτι μέγα μέρος τῆς Νήσου κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἐνῶ ὁ Π. Κριάρης⁵² ἀποδίδει εἰς τρομερὸν σεισμόν τοῦ 360 τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως Παννόνας, ἀνακτισθείσης εἰτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Βουλισμένη.

Ὁ Sieberg⁵³ ἀνάγει τὸν σεισμόν εἰς τὸ ἔτος 365, ὅπερ φαίνεται πιθανώτερον.

Τὸ ἐπικέντρον τοῦ σεισμοῦ τούτου δυνάμεθα ἐκ τῶν ἀνωτέρω νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῆς Νήσου ἢ πολὺν πλησίον αὐτῆς. Εἰς τινὰς περιοχὰς αἱ δονήσεις ἦσαν ἰσχυρόταται, ἐντάσεως 9 ἢ καὶ 10. Ἰσχυρὰ θαλάσσια ἐκ τοῦ σεισμοῦ προελθόντα κύματα παρέσυρον πλοῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, γεγονὸς παρασταθὲν καθ' ὑπερβολὴν ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ.

448. Σεπτεμβρίου 6.

Κατὰ τὸν Μαλάλαν⁵⁴ «... ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ (Θεοδοσίου) ἔπαθεν ὑπὸ θεομηνίας ἡ Κρήτη νῆσος, ἣτις εἶχεν μέσῳ θαλάσσης ὑπαρχούσας πόλεις ἑκατόν, καθὼς περὶ τῆς νήσου ἐξέθετο ὁ σοφώτατος Εὐδοκίδης. Ἐπαθε δὲ καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος αὐτῆς. Ἐπεσε δὲ ἐν τῇ αὐτῇ Κρήτῃ τὸ δημόσιον τῆς μητροπόλεως Γορτίωνος τὸ κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, ἔχον ἰδιάζοντα θόλα ιβ'...».

⁴⁹) Creta...σελ. 62. Βλ. Dapper, 399.

⁵⁰) Chr. der Erdb.

⁵¹) Les îles κλ.π.

⁵²) Ἰστ. Α', σελ. 64 (εἰς προσθήκας καὶ ἐπεξηγήσεις).

⁵³) Σελ. 208. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 425, Schmidt 2, σελ. 31, Σταυράκης, σελ. 107, Ξανθοῦδίδην (τάφος Καίᾳρα), σελ. 305—316, Γεωργιάδην, σελ. 122 καὶ 208 καὶ Μουρίζην, σελ. 34.

⁵⁴) Χρονογραφία, LXIV, 61.

Ὁ Schmid καὶ ὁ Sieberg⁵⁵ ἀναφέρουν σεισμὸν συμβάντα τῷ 438, ἀλλ' οὗτος πιθανῶς εἶναι ὁ τοῦ 448. Ἔντασις 8—9.

795. Ἀπριλίου 7. Κατὰ τὴν νύκτα.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Θεοφάνην⁵⁶ «... τῷ δὲ Ἀπριλίῳ μηνὶ τῆς αὐτῆς Ἰνδικτιῶνος (δ'), ἡμέρᾳ ἐβδόμῃ, ὥρα νυκτερινῇ, γέγονε σεισμός ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ φοβερώτατος».

Ὁ Raulin⁵⁷ τὸν χαρακτηρίζει ὡς λίαν ἰσχυρόν. Πιθανὴ ἔντασις 8. 913. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1228. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (αὐτόθι).

1246. Σεισμός κατὰ τὸν Raulin⁵⁸ καταστρέψας τὰ τεῖχη τῆς πόλεως τῶν Χανίων. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1303. Κατὰ Σταυράκη (σ. 107), ἀντλοῦντα ἐκ τοῦ Ζαμπελίου⁵⁹, ὁ σεισμός οὗτος ἦτο φοβερός. Διηρώγησαν τὰ τεῖχη τοῦ Χάνδακος καὶ κατεστράφη ἐπίσης τὸ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Ἡρακλείου φρούριον (ὁ μεγ. Κούλες) ἀνοικοδομηθὲν πάλιν⁶⁰.

Πιθανὴ ἔντασις 8—9. Ἐσφαλμένη ἴσως ἡ χρονολογία τοῦ σεισμοῦ τούτου. Πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1304.

1304. Αὐγούστου 8. Πρωτῶ.

Ὁ Hieronymus Donatus⁶¹ εἰς τὴν πρὸς τὸν Πέτρον Κονταρηνὸν ἐπιστολὴν του ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ τούτου εἰς 4.000.

Κατὰ τὸν βυζαντινὸν συγγραφέα Γ. Παχυμέρη⁶²: «Ὀλίγον δὲ πρὶν ταῦτα γενέσθαι, Ποσειδεῶνος μηνὸς ὀγδόῃ, σεισμός ἐνοκῆπται κατὰ μὲν τὰ ἐνταῦθα μέρη ἄγνωστος τοῖς πολλοῖς, ὥστε μὴδὲ σημῆναι τὸν κλόνον, κατὰ δὲ τὸ διὰ Ρόδον κλίμα καὶ πρόσσω λαμπρὸς καὶ τῶν πρόποτε μνημονευομένων ὁ χαλεπώτατος. Ὅθεν καὶ Ρόδος μὲν αὐτὴ πᾶσα εἰς τὸ ποντελὲς ἀνατέτραπται, ἤκουστο δὲ γε καὶ περὶ Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἐξ Ἰσου ταύτη τὰ πάνθ' ἐκείνη. Κορώνη δὲ καὶ Μεθώνη

⁵⁵) Schmidt 1, σελ. 149. Sieberg, σ. 208, βλ. καὶ Γεωργιάδην σελ. 211.

⁵⁶) Χρονογραφία, Α.Μ. 6288,10 σελ. 728,11.

⁵⁷) Σελ. 425. Βλ. ὁμοίως: Schmidt 1, σελ. 155, Schmidt 2, σελ. 31, Σταυράκη, σελ. 107, Γεωργιάδην, σελ. 235 καὶ Μουρίκη σελ. 35.

⁵⁸) Σελ. 425. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32.

⁵⁹) Ἰστ. ἁκροπολ. σελ. 44.

⁶⁰) Ν. Ἐφημερίς Ἡρακλείου φ. 2969 καὶ 2992 τοῦ ἔτους 1925.

⁶¹) Creta Sacra, t. II, σελ. 307 καὶ 408.

⁶²) Ἄνδρ. Παλαιολόγος, V, 11.

καὶ τὰ πολλὰ τῆς *Πελοποννήσου*, οὐκ ἐλάχιστον δὲ μέρος καὶ *Κρήτης*, σεισμοῦ γεγόνاسι παρανάλωμα».

Κατὰ τὸν Raulin⁶³ ὁ σεισμός οὗτος ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου μέχρι καὶ τῆς Βενετίας, ἐπίσης εἰς Κρήτην, Ρόδον κ.λ.π. Σεισμός καταστρεπτικός ἐντάσεως 9.

1306. Ἰσχυρὸς σεισμός ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1311. Ἀναφέρουν οἱ Falkener⁶⁴ καὶ Torres⁶⁵.

1353. Ὀκτωβρίου 16.

Ἐπὶ δυνάμει τῆς Κρήτης Μάρκου Γραδενίου διασείσας τὸν Χάνδουκα καὶ τὸ Ρέθυμνον, μὲ χαρακτηριστικὰ συνοδεύοντα φαινόμενα⁶⁶. Πιθανὴ ἐνταση 7—8.

1416. Τὸν σεισμόν τοῦτον ἀναφέρει ὁ Raulin (σ. 426) ἀντὶ τῶν ἐκ τοῦ Falkener⁶⁷.

1430. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1490. Κατὰ τὸν Olivier⁶⁸ ὁ σεισμός οὗτος συνεκλόνησεν ὅλην τὴν Νῆσον ἔξ Α. πρὸς Δ. καὶ ἐπέφερε πολὺ μεγάλας καταστροφάς.

Κατὰ τὸν Thenet⁶⁹ αἱ δονήσεις ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἓνα μῆνα.

1501. Περὶ τούτου ἀναφέρει ὁ Raulin⁷⁰.

1507. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 203).

1508. Μαΐου 29. Ὥρα 21.00—23.00.

Κατὰ τὸν Jodocus a Meggen⁷¹ ὁ σεισμός οὗτος ἦτο φοβε-

⁶³) Σελ. 425. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκη ν, σελ. 107, Gerland, σελ. 48. Hoph A', 86, σελ. 460 καὶ Β', 38 σελ. 1770, Ψιλάκη Β', σελ. 105 καὶ Θεοτόκη ν, Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθ. Α', II, σελ. 58—59 καὶ 71.

⁶⁴) A description . . . σελ. 11.

⁶⁵) Insulae Cretae Periplus. Βλ. Raulin, 426 καὶ Σταυράκη ν σελ. 107.

⁶⁶) Βλ. Π. Κριάρη ν, τόμ. Α', σελ. 266. «Τὴν ἐπομένην τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Κρητικῆς Δημοκρατίας τοῦ Μάρκου Γραδενίου ἐγκαταστάσεως δεινὸς σεισμός ἐπισυμβὰς ἐκλόνησε τὸν Χάνδακα καὶ τὴν Ῥεθύμνην. Τὸ τῆς πολιτείας συμβούλιον, ἐν τῷ κυβερνητικῷ μεγάρῳ τυχόν, ἀνεπήδησεν ἔντρομον ἔξ αὐτοῦ, ὃ δὲ τρόμος ἐπετάθη, διότι φαῖαι νεφέλαι αἴφνης ἐκ λαίλαπος ἐκσφενδονηθεῖσαι κατεκάλυψαν τὸν οὐρανόν, τῆς αἰμοσφαίρας θολωθείσης ραγδαίως ἐξερράγη θεϊός, ὃ ὁποῖος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διαρκέσας κατεπλημμύρισε πόλεις, κώμας καὶ ἀγρούς».

⁶⁷) Σελ. 11. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 108, Sieberg, σελ. 208.

⁶⁸) Voyage . . . t. I, p. 384.

⁶⁹) Cosmogr. du Levant. Βλ. ὁμοίως Raulin, σελ. 426, Schmidt 2 σελ. 32, Γιάνναρη ν, σελ. 10, Σταυράκη ν, σελ. 103, Evans, σελ. 313,

⁷⁰) Σελ. 426. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκη ν, σελ. 108.

⁷¹) Peregrinatio . . . σελ. 54. Meggen, μικρὰ πόλις τῆς Ἑλβετικῆς Λυκέρνης (Ν. Ἑλληνομν. τ. 11, σελ. 447).

ρός. Ἡ μεγάλη πόλις Ἱεράπετρα κατεστράφη καὶ ἔκτοτε ἀνωκοδομήθη ὥς μικρὰ κώμη μὲ μικρὸν φρούριον. Τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἀναβιβίζει εὐτος εἰς 30.000.

Μακρὰν περιγραφὴν τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης Ἱερ. Δωνάτου⁷² γραφείῃ ἐν Χάνδακι πρὸς τὸν ἐν Πατανίῳ φίλον του Πέτρον Κονταρηγὸν τὴν 15 Ἰουλίου 1503⁷³, ἥτοι ἓνα καὶ ἥμισυ μῆνα μετὰ τὸν σεισμόν. Ταύτην, μολοντί μακροσκελῇ, παραθέτομεν ὁλόκληρον, διότι παρέχει ἀρκετὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

*«Hieronymus Donatus Doctor et Cretae Dux
Petro Contareno Eusebiano suo salutem.*

Motu terrae, quo nuper, dum ad reditum accingebar, miserabiliter Insula Cretae concussa est, non possum reducere in mentem sine horrore animi, nec sine lacrimis ad te scribere, scribam tamen, ut non solum ex tanto periculo me cum omnibus meis sospitem intelligas, sed ut audiant omnes, quod factum est, et discant periculis nostris Deo vivere, et Deum timere. Quarto kalendas Junias secunda fere noctis hora⁷⁴ Creta maximo et horribili motu tremuit, et praecipue Candax haec ipsa nunc Metropolis et Ducatus sedes partim prostrata, partim ita concussa est, ut magna licet aedium parte non omnino prelapsa, quod refici posse speratur, multitudine scissurarum hiantibus parietibus ob imminantis ruinae periculum plus prae se ferat mali, quam spondeat boni, quod non prorsus conciderit.

Praecessit motum mira aeris marisque tranquillitas per totam diem, et nulla in parte occupato nubibus caelo, sed sole pallido, et sine ulla penitus aura, quasi pulverenter, sub ipso autem mo-

⁷²) Ἡ ἐπιστολὴ εὐρίσκεται παρὰ Fl. Cornelius, Creta Sacra, Venetiis 1755, τ. II, σελ. 408 κ. ἑ. Ταύτην παραθέτει καὶ ὁ Γιάνναρης, Περὶ Ἑρωτοκρίτου...σελ. 10—15. Μετάφρασις ταύτης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ἱ. Κακριδῆ εἰς τὴν Ἑπιστ. Ἑπετ. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης, τ. 5, 1939, σελ. 131—137 καὶ ἐλευθέρα ἀπόδοσις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἰς Ν. Ἑλληνομν. τ. 11, 1914. σελ. 443—446.

⁷³) Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἀναγράφεται: «*Idibus Julii MDVIII*». Αἱ Εἰδοὶ (idus) τοῦ Ἰουλίου ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν 15ην αὐτοῦ (βλ. Γ. Ἀρβανιτάκη, Χρονολογία τῶν Ἀρχαίων Ρωμαίων. Ἀθῆναι 1940, σελ. 6, ὑποσ. 3)

⁷⁴) Κατὰ Μαργαβελάκη, σελ. 103, ἡ ὥρα οὕτῃ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς 11 μ.μ. Κατὰ Τωμαδάκη (τὸ Τραγοῦδι τῆς Φιαγκούσας) πρὸς τὴν 9—10 μ. μ.

tu velut mugitas quidam, et fremitus, et quasi collidentium inter se armorum strepitus terrifico nescio quo sonitu praecessit.

Aedes non aliter motae sunt, ac solent commotis maris fluctibus agitari naves, neque solum visae sunt nutare in latus, sed velut saltu quodam concuti, subinde ruentibus aedificiis tantus tamque horribilis fragor insonuit, ut pene auribus oclusi auditus facultas videretur, tamque densus excitatus pulvis est, ut vix attrahere, et habere spiritum liceret, omnes non terrae motum existimare, sed postremam fati, hoc est divinae voluntatis, diem credere, qua tota mundi moles casu laboraret extremo.

Ego sub hoc ipso articulo temporis paulo ante cubitum secesseram in medio cubiculo strata leticha⁷⁵ transtili, quam soleo in legationibus et itineribus mecum habere. Ubi primum tremere omnia sentio et trabes praecipue maximo strepitu concuti, decedente e parietibus operis lectorii calce non sine lapidum fragmentis linea tantum indutus et nudis pedibus surgo confestim. Uxor venit ad me statim cum reliqua familia, quae fuerat in proximo cubiculo, in quo magna pars muri mox corruit. Ego Joannem Franciscum natu minimum festivae, et amabilis indolis puerum arripio; eximus omnes, et in hypetria, quae cubiculo jungitur, convenimus, ubi paulisper mirantibus cessavit motus, qui fere tanto temporis spatio perduravit, quanto quispiam concitatus orationem Dominicam proferat. Subinde discedimus in mediam aream palatii, cujus jam Aula auditoria a septentrionali parte conciderat; et scalae ruinis et fractis trabibus, et tabulis aperiebantur. Sed nec tutus arcae locus videbatur ob altitudinem aedificiorum, recepi me in altiore partem fori non longe a palatio, ubi casus murorum minus timeri posset, sub diversorio quodam ligneo, ubi Iudaei treoneum coriarium exercent. Totam noctem insomnis ibi cum sedens, tum extra inambulans traduxi. Interea omnis populus viri passim, mulieres, et pueri velut insequentibus hostibus urbis portam, quae est in ipsa platea, exeuntes ululatu et clamore incredibili omnia complebant. Sacerdotes insequentibus turbis sacras imagines et ipsum Dominici corporis Sacramentum circum ferentes, accensis luminaribus per plateam et suburbium supplicationes tota nocte duxerunt. Sequebatur infinita prope virorum et seminarum omnis aetatis et generis multitudo, altissimis clamoribus et effusione lachrymarum inex-

⁷⁵) Γραπτέον: lectica, κατά I. Κ α ρ ι δ ῆ ν.

plebili Dei misericordiam implorantium. In Foro dumtaxat et suburbio erat aditus supplicantibus; nam ipsa via media latior, quae ducit ad portum, quae Magistra dicitur, montibus lapidum, trabium, et lignorum obruta negabat aditum.

Per reliquas urbis vias, quae angustiores sunt, sine periculo incedere non erat, pendentibus, et scissis ubique domorum parientibus, vix enim quatuor aut quinque domus supersunt, in quibus habitare sine instauratione licebat.

Interim nonnulli nunciantur ruinis obruti, nonnulli semineces eruti, sed in primis feminae multae cum infantibus oppressae. Jugis sub continuatis ejulatibus vocum dolorosarum miserabilis concentus exaudiebatur, et extracta ex ruinis quaedam cadavera, cum sola pompa lachrymarum efferebantur. Merito mihi noctis illius horrorem consideranti Maronianum illud occurrit: Quis cladem illius noctis? quis funera fando explicet, aut possit lachrymis aequare labores?

Ubi dies illuxit recepi me iterum in aream palatii, ut aliquantisper remotiore in loco fessos oculos, et pulveribus obructos sommo refocilarem; praesertim quod sub iis diebus me adhuc reliquiae aegritudinis infectabant, quae per dies fere quindecim renum doloribus me continue exagitaverat; sed Dei auxilio, et Pompilii physici doctrina, et diligentia fracta in minutiores particulas et expulsa lapidosa materia, quae in renibus obcalluerat, jam convalescebam.

Sic igitur dum quiesco, tertia fere post ortum solis hora, alter terrae supervenit motus, neque vehemens, neque nimis concitatus, sed qui plus timoris afferret; tunc enim pavor et horror cunctis magis increbuit.

Tum vero mihi provoluta ad pedes uxor, et filii, et tota familia obsecrare, obtestari, et implorare lachrymis caepere, urbe ut exirem, quod nullus in ea locus, etiam sub dio, ob densitatem aedificiorum tutus videretur. Accessere etiam ex patriis et civibus quam plurimi suadentes et orantes, ne solus ego urbe vacua in tanto periculo esse vellem. Demum ut uxorem et filios, sine me exire recusantes, educerem, exivi et in proximos urbis divi Demetrii hortos extensis velis et peripetasmatis familiam collocavi. Subinde me in Forum contuli, et in eodem diversorio ligneo passuum minus duorum collocata letica, nocte cum nocturnis custodibus adhuc dormio. Sed quae in hac calamitate constituta in dies, et in cladis reparationem excogitata sint, aut decreta,

non attinet dicere. Nihil a nobis praetermittitur; sed nunc in primis utile et necessarium est continere quorum fieri possit civitatem in civitate, hoc est ne urbs deseratur. Idque quia ad me praecipue pertinere censeo, semper in Foro sum, in quo non solum dormio, sed quasi in domo sedens et inanbulans et legens etiam versor. Neque hortari desino omnes, ut quod tempus et necessitas allatura sunt, prudentia et diligentia praeveniant; ut instaurandis domibus pro tempore incumbant, aliaque plenus maerore, et singulatibus rem vultu simulans solari et consulere et quibus modis possum tantum mali lenire et publice et private studeo.

Cacterum haec tam magna effecta naturae quanquam sine causis naturalibus non eveniant, esse tamen divini iudicii signa credenda sunt. Atque ut scias omnia particularius: primum in tam grandi concussione et ruina vere publica, muri urbis, quae magna moles est, nulla in parte hoc motu labefactati sunt, undique enim illesi permansere; id quod maxime mirum est ne minimo quidem scismate. Deinde in tanta clade domorum in urbe et suburbio paucissimi extincti sunt, paucissimos voco, qui in tam plena civitate habitantium numero, trecentorum numerum vix attigerunt; inter quos et pauci ex nobilibus aut notioribus populo interfuere; in circa quod tres aut quatuor dumtaxat aedes sub totis culminibus concidere; reliquae tantum anteriore aut posteriore parte prolapsae sunt ubi trabes, et tigna non cohaerebant. Sed alla aedificia et turres nutantibus et disiectis cacuminibus et sibi et proximis aedificiis exitium intulere

Aedes D. Titi, quae prima ecclesiarum sedes est totius insulae a Turri condita, in parte quae sub turri erat, contracta est. Idem evenit Summi Salvatoris, et D. Petri et D. Marci; sed et templum D. Francisci ab orientis parte ex eadem propinquitate turris miserabiliter disiectum est cum magna parte cœnobii. Hoc sane templum choro ducentarum prope sedium insigne cultu divino et exacta observatione celeberrimum Christianae religionis sydus in Oriente merito censebatur; nam cum cœnobiis Italiae celebrioribus numerari jure poterit. Ejus nunc instauratio et sumptu et tempore maximo indigebit.

Illud non praeteribo memoria dignissimum: servabatur in Altaris majoris summitate Sacramentum Corporis Christi, inclusum, ut solet, tenuibus crystallinis argento compactis; id quidem ob ruinam sepultum erat; quod ubi omni studio inquirentes Fratres expedire et extrahere summa veneratione conan-

tur, tandem illaesum cum sacramento tabernaculum invenere; quod si forte manu excussum in pavimento cecidisset, miraculum erat si contractum in frustra non esset; id sub tanta mole lapidum, sub tanto pondere, sub tanto impetu, caruit noxa. Idem evenisse aliis templis civitatis dictitant rumore incerto; sed hoc et verissimum est et certissimum; sed in tanto religiosorum numero nullus omnino non solum periit sed ne minima quidem incussione laesus est.

Verum ut ad motum insulae redeamus; tota quidem insula trecentis millibus passuum ab occidente in orientem porrecta omni ex parte simul tota contremuit; atque a media fere parte versus orientem aedificiorum stragem sensit, et Setia et Hierapetra magna ex parte disjectae sunt, Rethima, et Gidonia concussae quidem sunt, sed non dirutae. In mari vero, ut jam ex Aegei pelagi superioribus partibus appulsis navigiis nuper accepimus; motus idem horribilis fuit ad quadraginta fere milliaria versus Eubeam et Phrygiam concussis insulis, et continenti, sed non cum simili clade.

Agitur nunc ducentesimus et quartus annus ex quo non minori motu⁷⁹ haec civitas corruit Vito Canali Duce; quo tempore, ut in quibusdam veteribus annotationibus hic reperi, ad quatuor millia homines oppressi leguntur anno circiter centesimo postquam haec insula Venetae cesserat ditioni; trecentesimus enim nunc et quartus agitur annus ex quo haec insula conquiescit in sinu venetae libertatis.

Nunc itaque continenter die noctuque supplicationes ducuntur maximis clamoribus et lacrimosis vocibus; strepitu vero et pulvere ita offendimur, ut saepe plus pulveris quam aeris atracto spiritu hauriamus. Noctu saepe, ubi me primo aggressu sopor oppressit, excitor novis clamoribus, nam si quid fulguret, si accensae exhalationes, quae videntur stellae cadentes, apparent, quae facilius videntur, quia sub dio fere omnes habitamus; si quidqua in parte strepit, aut movetur, subito feminarum clamor excitatur et pavore et clamore complentur omnia.

Illud in tantis malis subsequantum est boni, et quidem maximi, quod cum antea ex consuetudine pessima quam plurimis et adolescentibus et viris versarentur in ore foedissima in Dei Christi verba blasphemiae, crimen execrabile quod neque edictis,

⁷⁹) Πρόκειται περί τοῦ σεισμοῦ τοῦ ἔτους 1304.

neque poenis, neque sanctorum virorum predicationibus et minis tolli poterat, nunc timor Dei uno momento omnes non tam cohibuit repressitque quam etiam contra blasphemantes armavit. Successerunt loco blasphemiarum Dei laudes frequentissimae, preces assiduae et publica, per omnia compita, misericordiae divinae cum lacrimis profluentibus imploratio. Semel, nescio quis nomen Christi turpiter nominare ausus est pene a populo lapidatus est.

Plerique ex his, quibus inter se lites et odia jam diu vigeabant, me presente amplexu in invicem injurias remisere, et pacem mutuis osculis firmavere; multique qui per annos viginti sine confessione latronum more perduraverant, at sacerdotes se contulere, et facta confessione Eucharistiam sumpserunt. Quibus haec evenerunt, etiamsi eorum domus totae conciderint, grande lucrum ex hac ruina sunt consecuti. Divinam ultionem fuisse nemo est qui dubitet; alii alia efferunt ob quae contra Cretenses hae divino iudicio clades excitata sit.

Hoc quoque ipsum in hoc malo boni inesse video, quod haec persuasio fructuosa bonis moribus futura est. Illam ego infensissimam blasphemiam existimo, quod superstitiose se a Latina Ecclesia dividerunt Graeci, et Latinorum plurimi neque graeco neque latino ritui obsequuntur, quod publice saepius audientibus omnibus et damnavi et execratus sum. Floret haec civitas tot patriciis, tot civibus, et quidem praestantissimis et diligentissimis, sub religionis cultusque divini nimia apud plurimos negligentia est; et paucis ante annis inolevit mos praedictus. Matres familias cum liberis et majori parte familiae numquam ad divina officia prodeunt; domi continentur, et omnem cultum religionis nesciunt; cum sit alibi prima in matronis religio et pro devoto femineo sexu semper oret Ecclesia. Sub his matribus educantur liberi, quae extorres ab Ecclesiis factae sunt vitio parentum et maritorum. Saepe ego ob hanc causam in ejus modi crimen amanter invectus sum. Cur enim hac in parte verum in suo periculo subdiceamus, iis quos ob fidem publicam et privatam in me charitatem unice diligo, quibus semper et commoda accidere merito exopto, quae mihi et familiae meae evenire cupio?

Sed satis fui longior de industria quod ardebam, quum haec ad te scriberem, cupiditate quadam incredibili tecum longius colloquendi de familiaribus rebus meis et de communibus studiis, numquam magis tecum esse optavi; et tempus et occasio ipsa ad-

monet, ut simul jam et Deo et nobis vivamus, et pendere ex vulgi opinione maxime damnablem putemus; unam ut saepe dicere soleo, in Eusebiano tuo vel in hortis meis Patavinis, tecum transmissam in tranquillitate dieculam, jam etiam florente Republica, omnibus ex magistratibus, omnibus honoribus antepono. Vale. Idibus Julii MDVIII».

Ὁ προσκυνητὴς Georgius γράφει τὰ ἑξῆς ⁷¹:

«Die XXIX [Maii MDVIII]...Et haec fuit illa dies, in qua, ut post haec dicitur (cap. XXI), Candia civitas crudeli terrae motu ex parte magna quassata fuit.

Cap. XXI. Die XVI. Ut sunt res humanae semper fluidae et caducae, supervenit rursus alia brigantina cum alio non magis Jocundo Novo: Candiam scilicet civitatem ad 29 diem Maii fere totam horrendo terrae motu corruisse; domos plurimas et sacras et privatas vel corruisse funditus, vel scissas et disruptas habitationi hominum factas suspectas: Ultra sexcentos homines oppressos, inter quos et esse cancellarium [Aeneam Carpenium], virum humanissimum et de nobis optime meritum compluresque alios nobis nctos et nobiles et plebejos. Sed non solum Candia hunc terrae motum sensit, verum et Silia ejusdem insulae civitas, ubi et Castellum et plures domus corruerunt. Imo et per totam fere insulam castella pagique hanc pernitiem senserunt».

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 19 (φ. 89α) Βαροκκικὸν κώδικα τῆς ἐν Ὁξωνίᾳ Βοδληϊανῆς βιβλιοθήκης εὐρίσκεται τὸ κάτωθι ποίημα ⁷² ἀγνώστου ποιητοῦ, πιθανῶς τοῦ 16ου αἰῶνος, περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

«Πόλι Κρητῶν Χάνδαξ, ἡ πάρος οὖς' εὐδαίμων,

δέρκων δυστυχέα' ἄρτι τό ἡδ' ἀθλίαν

ὥς σφόδρ' ἄχθομαι κοῦκ ἀδακρυτί γε μὴν στοναχεύω

βλασφημῶν ἔνεκ' ἡδ' ἀρρονοφθόρων.

Ὡ πόποι ὦλλυσ' ἄρ' ἐκπέπληγμ' ἡδ' αὖ ὠδυρόμην.

Τίς μὴ γ' οἰμώξει ἡδὲ κλαύσεται τοι;

Οἴχοντ' ἐλπίδες ἀγαθαί· εἴθ' ἔσσοιτό τοι ἐσθλόν·

ἄλγεα πάντα βροτοῖς ὅσα τε γιγνόμενα

πλεῖστα δὲ μείλαθρα τέθνηκ' ἡδέ γε σώματα βροτῶν

αὐτογέων ἀνέρων ἡδ' ἐτέρων τε φίλων

δέδρασται μὴν ταῦτά γε εἰκάδι ἄμφ' ἐνάτη τε,

⁷¹) Georgius Prior Gemnicensis, Ordinis Carthusiani in Austria παρὰ Creta Sacra, II, σελ. 420—421. Βλ. καὶ Γιάνναρη ν, σελ. 15.

⁷²) Εἰς Ν. Ἑλληνισμ. τ. 11, 1914, σελ. 441—448,

τείρει δ' αὖ νυκτὸς πρώτη Μαῖοιο,
 τείρει δ' αὖ ἐλαφρηβολιῶνος νυκτὸς πρώτη τε
 ἐνοσίγαιος φέρετατος ἢ δ' ἐκπαγλότατός τε».

Καὶ τὸ ποίημα τοῦ ποιητοῦ Σκλάβου, ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης, ἐκ 248 δεκαπεντασுλλάβων στίχων, ὁμιλεῖ (σελ. 53—61) περὶ τῶν καταστροφῶν τοῦ ἐν λόγῳ σειсмоῦ. Ὁ ποιητὴς ἐπεκτείνεται εἰς ἄνευ σημασίας λεπτομερείας καὶ διὰ τοῦτο ἔδω παραθέτομεν μόνον τοὺς στίχους ἐκείνους ἐξ ὧν δύνανται νὰ προκύψωσι στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τὴν μελέτην τοῦ σειсмоῦ.

Στίχ. 9—13.

«Ἐτι ἐκ τῆς σαρκώσεως Χριστοῦ τοῦ Εὐεργέτη
 χίλια πεντακόσια τρέχοντας ὁκτὼ ἔτι,
 μηνὸς Μαΐου εἴκοσι ἐννέα καὶ τρέχοντας ἡ τράντα,
 μέρα δευτέρα ἴον ἀργά, νὰ πῶ καὶ τ' ἄλλα πάντα,
 εἰς ὥραις δύο τῆς νυκτός ».

Στίχ. 21—24.

«καὶ ῥίκετι σπήτ' ἀρχοντικά, παλάτια τῶν κριτάδων,
 ἐκκλησιῶν καμπαναριά, κι' ἄλλων πτωχῶν τινάδων·
 χωριά, καστέλλ' ἐχάλασαν, πύργοι μεστοὶ ῥαγῆσαν,
 πόσα κορυμὰ τιμητικὰ ποῦ κακοθανάτισαν!».

Στίχ. 51—52.

«κ' οἱ ἀρχκλεις ἐρῶαγήσασιν καὶ τὰ κιβούρ' ἀνοῖξαν,
 τ' ἀποθαμένα λείψανα μὲ φόβον ἔξω ἐρῶξαν».

Περὶ τοῦ ἰδίου σειсмоῦ ὁμιλεῖ καὶ «τὸ τραγοῦδι τῆς Φιαγκούσας»¹⁹⁾ ἀποτελούμενον ἐκ 50 στίχων, ἀκέφαλον καὶ κολοβόν. Ἐκ τούτου σταχυολογοῦμεν τοὺς μᾶλλον ἐνδιαφέροντας στίχους:

Στίχ. 1—5.

«Καὶ βγάνασιν τα ἀπὸ κεῖ καὶ λάκκο τῷ; ἐκάναν
 καὶ μὲ περίσσα βάσανα στὸν Ἀθην τοὶ ἐβάναν.
 Ἀκόμη πολλοὶ βροῖσκον[ν]ται τζοὶ πέτρες πλακωμένοι·
 ποῖος θὰ τζοὶ βγάλη ἀπὸ κεῖ [ὁ]πού ἴον οἱ μαῦροι ξένοι;
 Καὶ τὴν ψυχὴ[ν] οἱ βαρεῖόμοιροι ἐχάσαν τὴ Δευτέρα».

Στίχ. 31—36.

«Ὅντὲν ἐγίνηκε ὁ σεισμός ὁ φοβερός ἐκεῖνος
 καὶ ἡ μεγάλη συμφορὰ καὶ τὸ μεγάλο θοῆνος,
 ὅλοι στὸν Ἀμμο τρέχασιν γιὰ νὰ ξεμιστεντοῦσι,

¹⁹⁾ Τομαδάκης Ν. Τὸ τραγοῦδι τῆς Φιαγκούσας (1508). Χανιά 1934. Τὸ αὐτὸ εἰς «Νεοελλ. Ἀρχεῖον», τ. Α' Χανιά 1934, σελ. 64—70. Ἑτέρα ἐκδοσις ὑπὸ Γ. Σπυριδάκη: Τὸ ᾄσμα τοῦ σειсмоῦ ἐν Κρήτῃ (1508), «Byz. neugr. Jahrb.», XV, σελ. 58—65.

᾽ς τὰ σπίνδια ὁποῦν πέφτασι μὴ πᾶν νὰ πλακωθοῦσι.

᾽Οπου ἐγίνου[ν]τα σεισμοὶ τὰ σπίνδια ἐχαλοῦσαν,

ὅλοι σιὸν ᾽Αμμο βγαίνασι, Θεὸν παρακαλοῦσαν».

Διὰ τὸν αὐτὸν σεισμὸν ἔχομεν καὶ τὰς κάτωθι «ἐν θ υ μ ῆ σ ε ι ς»⁸⁰

Α.΄ (Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 526 κώδικα τῆς Μονῆς Ἰβήρων).

«Μὴν Μάιος κθ' ἐγήνην σεισμὸς μέγας ἐν τῇ νισῶ Κρίτῃ ὥστε καὶ ἡ χώρα τοῦ Χανδάκου ἐχάλασε μερικῶς καὶ ἐπλάκωσε πολλὴ λαὸν εἰς τὰς β' ὥρας τῆς νυκτὸς βᾶ ἑσπέρας. ᾽Ετους ζιζ' (ζιζ')⁸¹ ἰνδ. ια' ἡ-λίου κύκλος ιζ' καὶ τῆς σελήνης ζ', θεμέλιον κη'. Εἰς ἀφῆ' γοαφῆ ρισνάγγαμα λοστωμαροῦ σογιώργε (=Γεώργιος ἀμαρτωλὸς Μαγγανά-ρις)».

Β.΄ (Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5, φ. 2α κώδ. Ἀγ. Νικολάου ᾽Ανδρου).

«1508 ἔγεινεν μέγας σισμός».

Εἶναι αὐτόγραφον σημείωμα Γεδεῶν ἐπισκόπου Αὐλοποτάμου Κρήτης. Βλ. καὶ Σ. Λάμπρον⁸².

Γ.΄ (Εὐρίσκεται εἰς Catal. Mss. Collegii St. Trinitatis, σελ. 18, ὑπ' ἀριθ. XLIV, τοῦ Coxе).

«αφη(;) μηνὶ Μαῖου κθ' ἐγινῆ σισμος καὶ τὸ καστρότης Κριτис καὶ χαλασαὶ ἡ μισι χορα».

Βλ. καὶ Σ. Λάμπρον⁸³.

Καὶ τὸ κάτωθι χρονικὸν⁸⁴ εὐρισκόμενον εἰς τὸν κώδ. τοῦ Ἑλ-ληνικοῦ Σχολείου Σκοπέλου, φ. 415β, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ.

«εἰς ἀφῆ' ἐγένετο ὁμοίως σεισμὸς εἰς τὴν Κρήτην, Μαῖω κθ' Δευ-τέρᾳ ἑσπέρᾳ».

Περὶ τοῦ σεισμοῦ κάμνει λόγον ὁ Raulin καὶ ἄλλοι⁸⁵.

Τοὺς μακροσεισμικοὺς χαρακτῆρας τοῦ σεισμοῦ συνήγαγεν ὁ Κα-

⁸⁰) Βλ. Μαράβελαν, σελ. 101—102.

⁸¹) Ἡ διόρθωσις κατὰ Σ. Λάμπρον, Ν. Ἑλληνομν. τ. 7, 1910, σελ. 113—313, ἀριθμ. 169 ἐνθύμησις.

⁸²) Ἐ. ἀ. σελ. 113—313, ἐνθύμησις ὑπ' ἀριθμ. 166. Βλ. τοῦ ἰδίου εἰς «Ἐπετηρ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 99 (χωριστοῦ τεύχους 6—10) καὶ εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', I, σελ. 68, ὑπ' ἀριθμ. 40,4.

⁸³) Ἐ. ἀ., ἐνθυμ. ὑπ' ἀριθμ. 168.

⁸⁴) Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', I, σελ. 12, ὑπ' ἀριθμ. 8,28. Τὸ χρονικὸν τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἀντωνίου τῶν Ἀπεξανῶν Κρήτης, ἐκεῖθεν δὲ μετεφέρθη εἰς τὴν Σκόπελον.

⁸⁵) Raulin, σελ. 426, Schmidt, σελ. 32, Σταυράκης, σελ. 108 Γεωργιάδης, σελ. 245, Ψιλάκης, Β', σελ. 219, ἐνθα ἀναγράφεται χρο-νολογία 27 Αὐγ. 1507, Δεινάκης, Π. Κριάρης, Α', σελ. 304—305 καὶ Evans, σελ. 313—314.

θηγητῆς Μ. Μαργαβελάκης (σ. 103—4) στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἱερ. Λωνάτου. Ὑποθέτει, ὅτι ἡ σεισμογόνος αἰτία εὐρίσκετο ἐντὸς τῆς ὑφαλοτάφρου τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, ἐπληξε δὲ κυρίως τὸ ἀνατολικὸν ἥμισυ τῆς Β. ἀκτῆς τῆς Νήσου. Τὰ ἴδια τμήματα ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτῆς ὑφαλοτάφρου κατὰ τὰ ἔτη 1918—1925⁸⁶.

Ἐκ πασῶν τῶν ὡς ἄνω περιγραφῶν μόνον ἐπὶ δύο δύναται τις νὰ στηριχθῇ ἀσφαλῶς πρὸς ἐξαγωγήν συμπερασμάτων, ἥτοι ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερ. Λωνάτου καὶ ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Georgius.

Ὁ Λωνάτος, μάρτυς αὐτόπτης τοῦ σεισμοῦ, ἦτο εἰς θέσιν νὰ δώσῃ ἀκριβῆ περιγραφὴν τούτου, διότι ὡς ἡγεμὼν τῆς Νήσου θὰ ἐφρόντισε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐκτίμησιν τῶν καταστροφῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ζημιῶν. Ἡ ἐπιστολή του δὲ πρὸς τὸν Π. Κονταρηνὸν ἀποτελεῖ θαυμασίαν ἐκθεσιν περὶ τοῦ σεισμοῦ. Σημειώνει, ὅτι πρὸ τῆς πρώτης ἰσχυροτάτης δονήσεως, διαρκείας 20 δευτερολέπτων περίπου, ἠκούσθησαν ὑπόγειοι βρόμοι καὶ ὅτι τρεῖς ὥρας μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐσημειώθη καὶ ἑτέρα δόνησις ἀσθενέστερα τῆς πρώτης. Τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἀναβιβάζει εἰς 300. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς μᾶλλον ἀξιόπιστος τοῦ ὑπὸ τοῦ προσκυνητοῦ Georgius ἀναφερομένου (600), πολὺ δὲ μᾶλλον τοῦ ὑπὸ τοῦ Jodocus σημειουμένου (30.000), διότι ὁ Λωνάτος, ὡς Διοικητῆς τῆς Νήσου, ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξακριβώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν θυμάτων. Περὶ τῶν καταστροφῶν λέγει, ὅτι τὰ μὲν τείχη δὲν ἐβλάβησαν⁸⁷, ἐκ τῶν οἰκοδομῶν ὅμως τῆς πόλεως 4—5 παρέμεινον κατοικήσιμοι ἄνευ ἀνάγκης ἐπισκευῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ κατέρρευσαν ἐν μέρει⁸⁸. Ἐκ τῶν ναῶν, ὡς ἐκ θαύματος, τρεῖς μόνον ὁλοκληρωτικῶς κατέρρευσαν. Ἀναφέρει ἐπίσης, ὅτι ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ ἐδοκιμάσθη καὶ ἡ Ἀνατολ. Κρήτη, μάλιστα δὲ ἡ Σητεία καὶ ἡ Ἱεράπετρα, ἐν αἷς αἱ καταστροφαὶ ἦσαν μεγάλαι. Ἡ Δυτ. Κρήτη ὑπέφερε πολὺ ὀλιγώτερον. Ἐσείσθησαν ἐπίσης πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου μέχρι καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ ἡ Φρυγία, ἀλλ' ἄνευ τοιούτων καταστροφῶν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω νομίζομεν ὅτι ἡ ἐπικεντρικὴ περιοχὴ τοῦ σεισμοῦ τούτου δέον νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ΒΑ τῆς Κρήτης θαλασσίαν ἑκτασιν, πλησίον τῆς νήσου Καρχαθου καὶ διὰ περὶ τὴν θέσιν τὴν ἔχουσιν γεωγρ. πλάτος Β. 36° καὶ γεωγρ. μῆκος Α. (Greenwich) 26°,

⁸⁶) Κατὰ Κρητικόν, Ν., Πρακτ. (Ἀκαδ. Ἀθ.) τ. 1, 1926, σελ. 156—160.

⁸⁷) Τοῦτο οὐδόλως εἶναι περίεργον δεδομένης τῆς ἐξόχως συνεκτικῆς καὶ στερεᾶς κατασκευῆς τῶν.

⁸⁸) Ὁ Georgius σημειώνει μεγαλυτέρας καταστροφάς.

ἐνθα εὐρίσκεται σύμπλεγμα μικρῶν νησίδων. Περὶ τὴν θέσιν ταύτην ἦτο τὸ ἐπικέντρον καὶ τοῦ σεισμοῦ τῆς 26 Ἰουνίου 1926.

Ἡ ἔντασις τοῦ σεισμοῦ ἐπὶ τῆς Κρήτης θὰ ἐκυμαίνετο κατὰ περιοχὰς μεταξὺ 7 καὶ 9.

1539 (;) Ἰανουαρίου 14.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ὑπάρχει ἡ κάτωθι ἐνθύμησις ⁸⁹.

«1539 (;) ἔγινεν μέγας σισμός Ἰωναρίου—14».

Ἐξ αὐτογράφου σημειώματος Γεδεὼν ἐπισκόπου Αὐλοποτάμου Κρήτης. Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5. φ. 2α κώδικα τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἀνδρου.

1547.

Εἰς τὴν Κρήτην μέγας σεισμός, κατὰ χειρόγραφον σημείωσιν τοῦ Perrey ⁹⁰.

1595. Νοεμβρίου 26 (κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν 16).

Περὶ τούτου ἔχομεν τὴν κάτωθι ἐνθύμησιν ⁹¹.

«1595 ἔγινεν μέγας σισμός Νοεμβρίου—16».

Ἐξ ἀντιγράφου σημειώματος Γεδεὼν. Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 5. φ. 2α κώδ. τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἀνδρου. Τὸν σεισμόν ἀναφέρει καὶ ὁ Onorio Belli ⁹² προσθέτων, ὅτι εἰς τὸ Ἡράκλειον ἐπέφερε μεγάλας καταστροφάς. Ὁ Γιάνναρης (σ. 16) ἀναφέρει περὶ τούτου :

«σεισμός φοβερός. Ἐμφάνισις μετεώρων καὶ τεράτων» ⁹³.

Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

⁸⁹) Κατὰ Σ. Λάμπρον, ἔ. ἀ. σελ. 174, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 188, ἐνθα ὡς ἔτος ἀναγράφεται τὸ 1539 (;). Ἡ αὐτὴ ἐνθύμησις ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', Ι, σελ. 68 καὶ εἰς «Ἐπετ. Παρνασσοῦ», Γ', 1899, σελ. 99, μὲ ἔτος 1599, σφάλμα πιθανῶς ἀντιγραφῆς ἢ πιθανώτερον τοῦ πρώτου γράψαντος, διότι ἐνῶ τὰ Βραχέα Χρονικά ἀναφέρονται κατὰ χρονολ. σειρὰν, τὸ ἔτος 1599 παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1538 καὶ 1569. Ὁ Μαργαλάκις, σελ. 104, σημειώνει τὸ ἔτος 1595 καὶ ἡμερομηνίαν 14 Ἰανουαρίου, ἀλλ' ἡ πηγὴ εἰς ἣν παραπέμπει «Ἐπετ. Παρνασσοῦ», Γ', 1899, σελ. 99) ἀναγράφει, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, τὸ ἔτος 1599. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς ἀναγράφεται ἐν Ν. Ἑλληνισμ. «Ἰωναρίου», ἐν «Ἐπετ. Παρνασσοῦ» «Ἰωανναρίου» καὶ ἐν Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. «Ἰανναρίου».

⁹⁰) Raulin, σελ. 426. Βλ. ὁμοίως Γιάνναρη, σελ. 16, Σταυράκη, σελ. 108 καὶ Γεωργιάδη, σελ. 246.

⁹¹) «Ἐπετ. Παρνασσοῦ», Γ', 1899, σελ. 100, «Ν. Ἑλληνισμ.» 7, 1910, σελ. 182, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 232, Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', Ι, σελ. 68 καὶ Μαργαλάκις σελ. 104.

⁹²) Ev Falkener, A description....σελ. 11.

⁹³) Βλ. ἐπίσης Raulin, σ. 426. Ὅμοιος: Σταυράκη, σελ. 108, Κριάρη, Α', σελ. 344, Schmidt, σελ. 158, Hoph, Β', 33, σελ. 177

1604.

Κατὰ Γιάνναρον (σ. 16), Σταυράκη (σ. 108) καὶ Γεωργιάδην (σ. 246) ἔγινε καθίζησις τοῦ ἑδάφους καὶ τὸ Ἡράκλειον ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους του.

Κατὰ Π. Κριάρην (Α', σ. 347) ἔγινε καταστρεπτικὸς σεισμός. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1612. Νοεμβρίου 8.

Κατὰ Raulin⁹⁴ σεισμοὶ εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς Μεσογείου. Εἰς τὴν Κρήτην ὁ σεισμός οὗτος ἀνέτρεψε μέγαν ἀριθμὸν οἰκοδομῶν καὶ κατεπόντισε πολλὰ πλοῖα. Ἔντασις 9.

1629. Μαρτίου 9. (27 Φεβρ. κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Περὶ τούτου ὑπάρχει ἡ κάτωθι ἐνθύμησις⁹⁵ εἰς κώδικα τῆς Δημοτικῆς Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ζακύνθου, ἐκδοθέντα ὑπὸ Σπ. δὲ Βιάζη⁹⁶ ὅστις τὸν ἠγόρασεν ἔκ τινος Κρητός.

„αὐχθ' μηνὶ Φεβρουαρίου εἰς κς', ἡμέρᾳ Σαβάτῳ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, ὥρα τετάρτῃ τῆς ἡμέρας ἐγένηκε σεισμός μέγας εἰς ὅλον τὸ νηοὶ τῆς Κρήτης καὶ ἐπέσασι σπήτια καὶ ἐπλακώσασι ἀνθρώπους πολλοὺς καὶ τὰς καμπάνας γινὰ τὴν χώρας καὶ σούτανε⁹⁷ ὅπου ἐλέγασι οἱ ἀνθρώποι πῶς δίδουσιν κάτω νὰ χαλᾶν καὶ ἡ ἐκκλησίαις καὶ νοίξασι καὶ ἡ γῆ ἐβρο[όντα] καὶ οὔτουμε ὅπου ἐλέγαμε κάθε προᾶγμα πῶς θέλει νὰ νοίξῃ ἡ γῆς νὰ μᾶς καταπιῇ».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισμοῦ ὑπάρχουν καταθέσεις πρὸς τὰς Ἀρχὰς Ζακύνθου τριῶν πλοιάρχων, ἥτοι τοῦ Ἀνδρέου Ρούσου⁹⁸ καταθέσαντος, ὅτι κατὰ τὸ ταξιείδιόν του ἐκ Κρήτης συνήντησεν αἰφνης τρικυμίαν περιέργον καὶ ἤκουσεν ὑποθαλάσσιον θόρυβον, πλοίαρχου⁹⁹ τινὸς Ἰσπανικοῦ πλοίου ἀναφέροντος περὶ πλημμυρίδος καὶ σεισμοῦ εἰς Κύθηρα καὶ ἑτέρου πλοίαρχου¹⁰⁰ πολεμικῆς ἐνετικῆς γαλέρας.

Ἔντασις 8—9. Σεισμός συνοδευθεὶς ὑπὸ ὑπογείων βρόμων καὶ θαλασσίων κυματισμῶν. Ἐπίκεντρον πιθανῶς μεταξὺ Κρήτης - Κυθήρων.

⁹⁴) Σελ. 426. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 33, Σταυράκη, σελ. 108, Sieberg, σελ. 208.

⁹⁵) Κατὰ Σ. Λάμπρον «Ν. Ἑλληνομν». 7, 1910, σελ. 187, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 254) καὶ Μαράβελάκιν, ἔ. ἀ. σελ. 104.

⁹⁶) «Παρνασσός», τ. 16, 1893, σελ. 218—221.

⁹⁷) Νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγωσθῇ: «καὶ τὰ καμπαναριὰ τῆς χώρας (ἐ)σούτανε».

⁹⁸) Diversorum Reggimento G. Bembo (ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια) καὶ Carte Sanità (Ἀρχαιοφυλακεῖον).

⁹⁹) Carte diverse 1600—1700 non registrate nei libri (ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια).

¹⁰⁰) Filza anvisi (ἀρχαιοφυλακεῖον).

1646 Ἰανουαρίου 15 (5 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ κάτωθι ἐνθύμησις¹⁰¹ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

«1646 ἐπὶ τοῦ Ῥέθμενον τὸ ἄνοθεν...εἰ; ταῖς πέντε τοῦ Ἰανουαρίου τὴν ὥραν ὅπου φωτίζα ἔκαμε δύο μεγάλους συσμούς, τοὺς ὁποίους ἐλέγαμεν πῶς θέλει νὰ χαθῇ ὁ κόσμος· καὶ ἤκαμε καθεμιέραν συσμὸν ἕως δύο μῆνες. Εἰς τὸ ἄνοθεν ἔτος ἔπεσε μεγάλη πανούκλα εἰς τὴν Κρίτην καὶ ὕψε ἀπὸ τὴν μίαν μερὰν ἕως τὴν ἄλλην, τόσον ἐθέρισε τοὺς Τούρκους ὡς τὸν Φράγκους καὶ Ῥομέους». Ἐκ τοῦ ΧΚΓ' κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Πάτμου¹⁰². Σεισμὸς μὲ ἀλλεπαλλήλους δονήσεις. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1650. Ὀκτωβρίου 9 (29 Σ)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν τὴν κάτωθι ἔμμετρον ἀφήγησιν τοῦ Μαρίνου Τζάνε¹⁰³ τοῦ ἐπιλεγομένου Μπουνιαλή.

«Ἡ φαντασία τῆς Σαντορίνης.

Καὶ μία ἡμέρα Κυριακὴ κυττάζουν τοῦ ἑλίου
 κ' ἦτονε τζῆ εἴκοσι ἐννιά, μηνὸς τοῦ Σεπτεμβρίου
 το' ἀκύναις καὶ μαυρίζουσι σὰ νὰ μὴν εἶχε λάμψι,
 'στὴ Μῆλο πέφτει ἀστραπὴ κι' εἶχε τὸ θειάφι ἄψη'
 κι' ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἐκλαίγασιν εἰς ταῖς καταστασίαις,
 καὶ τῶν δαιμόνων ἦτονε ἐκεῖνα φαντασίαις.
 Τότες τὰ κάστρον ἀρχίζουσι πόλεμον μοναχὰ τως,
 καὶ ῥάνεντον ἡ θάλασσα καὶ φαίνεντον ὁ πάτος.
 Κι' ἀπὸν τὴ Μῆλο ἤρχουνται φωτιαὶς 'στὴ Σαντορίνῃ
 καὶ πάλε ἐρρίκταν ἀστραπαὶς 'πὸν τὸ Κυσηρι ἐκεῖνοι.
 Ν' ἀστράπτῃ ὁ κόσμος μὲ βρονταὶς καὶ νὰ παρακουνιέται,
 ἡ Κρὴς καὶ τὸ πέλαος δίχως ἀφροὺς νὰ σείεται,
 κι' ὥραις ἐφύρα μοναχὴ, κ' εἰς ὥραις νὰ πληθαίνῃ,
 κι' ἀπὸν τὰ τεῖχη ἤρσασεν ὁ ἐχθρὸς νὰ μπαίνειν·
 'Επλήθαινε καὶ γιὰγερνε δίχως ἀνέμου χάρι,
 καὶ τὰ καράβια ἔσερνε 'στὰ βάθη τῆς νὰ πάρῃ.
 Καράβια, κάτεργα γὰ μινὰ ἐφύγασιν μὲ βίαν,
 καὶ πῆγαν καὶ σταλάρανε ἀντίπερα 'ς τὴν Ντίαν».

Ὁ Κ. Δαπόντες διηγούμενος περὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἡφαιστείου

¹⁰¹⁾ Κατὰ Σ. Λάμπρον, ἔ. ἀ. σελ. 190, ὑπ' ἀριθ. 266. Ὁμοίως εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', Ι, σελ. 94 καὶ Μαράβελάκιν, σελ. 106.

¹⁰²⁾ Ἐφημ. «Ἑβδομάς» τ. 5, 1888, ἀριθμ. 20 καὶ Σακελίων, Πατμ. βιβλιοθ. σελ. 252.

¹⁰³⁾ Βλ. ἔκδοσιν Ἀγαθ. Ξηροχάκη, σελ. 333.

τῆς Σαντορίνης τὸ 1650, ὅτε ἐσχηματίσθη ἡ ἡφαιστειώδης ὕψαλος τοῦ Κολούμπου, γράφει τὰ ἑξῆς ¹⁰⁴.

« Ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ ἐκεῖ ἀκούωντας τοσοῦτον
μέγα κακὸ καὶ περισσό, καὶ φοβερὸν τοιοῦτον
Καὶ θεωρῶντας βλέποντας πῶς καὶ ἐκεῖ ἀνέβη,
πλημμύρησεν ἡ θάλασσα, καθὼς ἐδῶ συνέβη ».

Ὁ Pègues ¹⁰⁵ ἀναφέρει περὶ σεισμοῦ ἐξαιρετικῶς σφοδροῦ, συγκλονίσαντος τὴν Σαντορίνην κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1650, αἰσθητοῦ καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἡρακλείου πλοιάρια ἀποσπασθέντα ἐκ τῶν ἀγκυρῶν των, λόγῳ τῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ θαλασσιῶν κυμάτων, ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ συνετρίβησαν.

Ὁ Perrey ¹⁰⁶, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀντλεῖ ὁ Raulin (σ. 426), ἀναφέρει σεισμὸν γενόμενον τὴν 14 Σβρίου 1650, ὅστις εἶναι πιθανῶς ὁ τῆς 29 Σβρίου.

Ὁ Leicester ¹⁰⁷ ἀναφέρει σεισμὸν ἐν Χανίοις τὴν 29 Σβρίου 1649. Πιθανῶς καὶ οὗτος συμπίπτει μὲ τὸν ἀνωτέρω.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ὁ σεισμὸς οὗτος, μικρᾶς ἐντάσεως ἐν Κρήτῃ (πιθανῶς 4—5), ἦτο ἡφαιστειογενὴς ὀφειλόμενος εἰς ἔκρηξιν τοῦ ἡφαιστείου τῆς Σαντορίνης. Τὰ ἀέρια καὶ ἡ σποδὸς τῆς ἔκρηξης ἠλάττωσαν τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλιακοῦ φωτός.

1662.

Κατὰ Schmidt ¹⁰⁸ σεισμὸς εἰς τὴν Κρήτην.

1665. Κατὰ Ἰανουάριον.

Κατὰ Raulin ¹⁰⁹ ὁ σεισμὸς οὗτος ἀνέτρεψε πολλὰς οἰκίας ἐν Κρήτῃ, ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ὁποίων πολλοὶ εὗρον τὸν θάνατον. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1673. Μαΐου 7.

Σεισμὸς εἰς Κρήτην καὶ Ζάκυνθον. Βλ. Raulin ¹¹⁰.

¹⁰⁴) Βλ. Ἀκύλας, Β., Τὰ ἡφαίστεια καὶ ἡ νῆσος Θήρα, Ἀθῆναι 1925, σελ. 67.

¹⁰⁵) Histoire... σελ. 153. Ὅμοιος εἰς Fouqué, Santorin... σελ. 14—15.

¹⁰⁶) Εἰς «Mem. Cour. Acad. Roy. de Belgique», t. XXIII, 1850.

¹⁰⁷) Some account... σελ. 9. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 108, Π. Κρητικῶν, Β', σελ. 37.

¹⁰⁸) Schmidt 2, σελ. 33. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 426, Σταυράκη, σελ. 108, Barbiani, σελ. 17 καὶ Riccioli, Geographia...

¹⁰⁹) Σελ. 426. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 108.

¹¹⁰) Σελ. 426. Βλ. ὁμοίως: Σταυράκη, σελ. 108, Barbiani καὶ

1681. Ἰανουαρίου 10—12.

Κατὰ R a u l i n ¹¹¹ σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. 1717.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν τὴν ἀκόλουθον ἐνθύμησιν ¹¹²:

«1717 ἔγινεν μέγας σισμός καὶ ἐχάλασαν πολὰ χωρία». Ἐξ αὐτογράφου σημειώματος Γ ε δ ε ώ ν, ἐκ τοῦ κώδ. ὑπ' ἀριθμ. 5. φ. 2α τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἀνδρου. Βλ. καὶ Π. Κ ρ ι ά ρ η ν ¹¹³. Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

1750. Ἰουνίου 7.

Κατὰ R a u l i n ¹¹⁴ ἀντλοῦντα ἐκ τοῦ M a l l e t (σ. 148) ὁ σεισμός ἦτο πολὺς ἰσχυρὸς εἰς Πελοπόννησον καὶ Κύθηρα, ἔνθα ἡ πόλις κατεστράφη καὶ περισσότεροι τῶν 2000 ἄνθρωποι ἀπωλέσθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1779. Φεβρουαρίου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην.

Κατὰ R a u l i n (σ. 426) καὶ S c h m i d t 2, (σ. 35) δύο σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Χανιά διαρκείας 11 δευτερολέπτων, διευθύνσεως ἔξ Α. πρὸς Δ., αἰσθηταὶ εἰς τὸν λιμένα.

1780. Κατ' Ὀκτώβριον (πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνός).

Ὁ R a u l i n ¹¹⁵ ἀναφέρει περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου, ὅτι ὑπῆρξε πολὺ σφοδρὸς, προηγήθησαν δὲ τούτου ἄλλαι δονήσεις. Τὸ φρούριον τῆς Ἱεραπέτρας μετὰ τῆς ἐκ 300 Τούρκων φρουρᾶς αὐτοῦ κατεστράφη. Δέκα τρία μικρὰ χωρία μετὰ τῶν κατοίκων τῶν ἀπωλέσθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1794. Ὀκτωβρίου 28. Ὥρα 05.00.

Κατὰ τὸν O l i v i e r ¹¹⁶ σεισμός εἰς Χανιά διαρκείας δευτερολέπτων τινῶν καὶ σχετικῶς ἰσχυρᾶς ἐντάσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σεισμοῦ ἐπεκράτει γαλήνη, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως ἔπνευσε σφοδρὸς δυτικὸς ἄνεμος διαρκέσας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Πιθανὴ ἔντασις 5—6.

1805. Ἰουλίου 3. Ὥρα 04.05.

Εἰς Χανιά (R a u l i n σ. 427), τέσσαρες σφοδραὶ δονήσεις ἐν δια-

v o n H o f f.

¹¹¹) Σελ. 426 Καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ς, σελ. 108.

¹¹²) «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 100. Ὁμοίως εἰς Ν. Ἑλληνομν. 7, 1910, σελ. 214, ὑπ' ἀριθμ. 367, εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', Ι, σελ. 68 καὶ Μ α ρ α β ε λ ά κ η ς, σελ. 105.

¹¹³) Β', σελ. 86. Ὁμοίως: Μ ο υ ρ έ λ λ ο ς, Ἱστορία...Α', σελ. 98.

¹¹⁴) Σελ. 430². Βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108.

¹¹⁵) Σελ. 430². Βλ. καὶ M a l l e t (1853, σελ. 198), S c h m i d t 2, σελ. 35 καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108.

¹¹⁶) Voyage....σελ. 384. Ὁμοίως: R a u l i n, σελ. 426, S c h m i d t 2, σελ. 35 καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ς, σελ. 108.

στήμετι 8 λεπτῶν. Κατὰ Von Hoff¹¹⁷ αἱ δονήσεις αὗται ἐγένοντο αἰσθηταὶ καὶ εἰς Σικελίαν. Πιθανὴ ἔντασις 7.

1810. Φεβρουαρίου 16. Κατὰ τὴν νύκτα.

Σεισμός καθ' ὃν, κατὰ Raulin (σ. 427), ἡ Κρήτη ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς καὶ 2000 ἄνθρωποι ἀπώλεσθησαν. Ὁ John Calt ἀναφέρει¹¹⁸, ὅτι ἐν Ἡρακλείῳ κατέστρεψε τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν οἰκιῶν καὶ ἐφόνευσε πολλὰς χιλιάδας ἀνθρώπων. Ὁ Μουρίκης¹¹⁹ σημειώνει ἡμερομηνίαν: 18 Φεβρουαρίου καὶ ὥραν 11.00. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1810. Μαρτίου 16.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Schmidt (σ. 36). Ὁ Favre, κατὰ Raulin (σ. 427), ἀνάγει τὸν σεισμόν τῆς 16 Φεβρ. εἰς τὸν τῆς 16 Μαρτίου.

1810. Κατὰ Σεπτέμβριον.

Τοῦτον ἀναφέρει ὡς ἰσχυρὸν εἰς Χανιά ὁ Μουρίκης (σ. 43).

1815. Κατὰ Δεκέμβριον.

Sieberg (σ. 209).

1817. Αὐγούστου 3.

Σεισμός εἰς Ἡράκλειον κατὰ Sieber (I, 429) καὶ Schmidt (I, 164).

1818. Αὐγούστου 8.

Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις κατὰ Schmidt¹²⁰.

1831. Ὀκτωβρίου 30. Ὡρα 05.15.

«1831. Ὀκτωμβρίου 18. *Ξημέρωμα* στὰς 11 καὶ κάρτο ἐγινε σεισμός ὥρα ὀρθρου». Ἡμερολ. Κοζύρη¹²¹.

Πρόκειται περὶ σειμοῦ ἐπισυμβάντος ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 14. Ὡρα 07.00.

«1833. Ἀπριλίον 2 [ἡμ. α']. *Λαμπρά. Εἰς πρώτη ὥρα ἤκαμε ἓνα σεισμό μὲ βροντῇ*». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 15. Ὡρα 22.00.

«1833. Ἀπριλίον 3. *Βράδι εἰς τὰς 4 ὥρας τῆς νυκτὸς ἐγινε σεισμός παρόμοιος μὲ τὸν ἐχθρυσινό*». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 17. Ὡρα 09.00.

«1833. Ἀπριλίον 5. *Εἰς τὰς 3 ὥρας τῆς ἡμέρας ἐγινε σεισμός παρόμοιος μὲ τοὺς πρώτους. Ἐγροικήθη ἀκόμα ἓνας μικρὸς σεισμός*». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

¹¹⁷) Chronik... Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 108 καὶ Μουρίκη ν, σελ. 42

¹¹⁸) Lettres... 31η ἐπιστολὴ τῆς 10 Ἀπρ. 1810.

¹¹⁹) Σελ. 43. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 36, Σταυράκη ν, σελ. 108.

¹²⁰) Schmidt 2, σελ. 37. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 427, Σταυράκη ν, σελ. 108.

¹²¹) Βλ. Βιβλιογραφίαν.

1833. Ἀπριλίου 23. Ὡρα 20.00.

«1833. Ἀπριλίου 11....Καὶ τὸ βράδι εἰς τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός μετ' ἐκτενὲς κρότον». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1837. Ἰανουαρίου 25. Ὡρα 22.30.

«1837. Γενάρῳ[υ] 13. Τὸ βράδι εἰς τὰς 4 1/2 ὥρας τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1838. Νοεμβρίου 27. Ὡρα 06.20.

«1838, Νοεμβρίου 15. Ἐγινε σεισμός ἀρκετὰ δυνατὸς εἰς τὰς 6 20/100 ὥρας». Νικολαΐδου, Ἱστορικά καὶ βιογρ. σημειώματα (σ. 314).

1838. Δεκεμβρίου 27. Ὡρα 12.00.

«1838. Δεκεμβρίου 15. Ἐγινε ἓνας σεισμός μεγάλος εἰς τὰς 6 ὥρας τῆς ἡμέρας». Ἡμερολ. Κοζύρη.

1843. Κατ' Ἰούλιον (.)

Ὁ Raulin (σ. 427) ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὸν διάπλουν ἐκ Σμύρνης πρὸς Μάλταν οἱ ἐπιβαίνοντες Ἀγγλικοῦ τινος πλοίου ἤσθάνθησαν δύο σεισμικὰς δονήσεις, ὅτε τὸ πλοῖον εὗρίσκετο 35 μίλια δυτικῶς τῆς Κρήτης. Συνωδεύοντο αὐταὶ ὑπὸ μεγάλου θορύβου, ὁμοίου πρὸς τὸν θόρυβον κινουμένης ἀμάξης, ἐρχομένου ἐκ Ν.Α. καὶ διερχομένου ὑπὸ τὸ πλοῖον. Γενομένης πάραυτα βυθομετρήσεως τὸ βάθος εὗρέθη, μεγαλύτερον τῶν 292 μέτρων¹²³. Βλ. καὶ Σταυράκη ν (σ. 108)

1846. Μαρτίου 28. Ὡρα 16.42.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Schmidt¹²³. Κατὰ τὸν Raulin (427) εἰς Χανιά ὁ καιρὸς ἦτο καλός, ἔπνεε δυτικὸς ἄνεμος, ἡ δὲ ἀτμοσφ. πίεσις ἦτο 762,8. Ὁ Hitier¹²⁴ ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Raulin λέγει, ὅτι ὁ σεισμός οὗτος ἦτο μεγάλης διαρκείας—κατὰ τινὰς διήρκεσεν ἐν λεπτὸν—καὶ ἰσχυρός. Οὐδεμία οἰκία κατέρρευσε, ἀλλὰ περὶ τὰς 20 ἐρράγησαν εἰς Χανιά καὶ περισσότεραι τῶν 100 εἰς Ἡρακλείον. Πολλοὶ κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου. Πιθανὴ ἔντασις 7—8.

1846. Κατ' Ἰούλιον.

Κατ' ἐπιστολὴν τοῦ Gaspary πρὸς τὸν Raulin¹²⁵ ἐγένοντο ὑπὸ τινων ἀντιληπταὶ δύο σεισμικαὶ δονήσεις εἰς διάστημα 2—3 ἡμερῶν, πολὺ ἐλαφραῖ, ὥστε πολλοὶ δὲν τὰς ἤσθάνθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 3.

¹²³) Ἐνταῦθα προσέθετε ὁ Raulin, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του ἐν Κρήτῃ (3 Μαΐου ἕως 17 Δεκ. 1845) οὐδένα σεισμόν ἀντελήφθη.

¹²³) Schmidt 1, σελ. 38—39 καὶ Schmidt 2 σελ. 38.

¹²⁴) Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Χανίοις. Ἐπιστολὴ τῆς 15-4-1846. Περί τοῦ σ. τούτου βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 109, Barbiani, σελ. 84 καὶ Νικολαΐδου, Σημειωμ., σελ. 314.

¹²⁵) Σελ. 428. Ὁ Gaspary ἦτο τοῦ Γαλλικοῦ Προξενίου Χανίων. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 109.

1856. Ὁκτωβρίου 12 (30 Σ)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν). Ὡρα 02.45.

Περὶ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου σεισμοῦ ἀναφέρει τὸ κάτωθι δημῶδες ᾄσμα ¹²⁶.

« Ὁ Σ τὰ χίλια ὀχτακόσια ἔτος πενήντα ἔξη
 ἠθέλησεν ὁ Κύριος τὸ θάμναν του νὰ μπέψη
 τὸ εἰκοσιεννιά τοῦ Σεπτεμβριοῦ, ἓνα Σαββάτο βράδυ,
 μέγας σεισμός ἐγένηκε κι' οὐλος ὁ κόσμος βράζει.
 Ἀπὸν τὸ μέρος τῷ Χανιῶ ἔρχεται σὰ μελέμι,
 μέγας καὶ τρομερὸς σεισμός, οὐλος ὁ κόσμος τρέμει.
 Κ' ἡ θάλασσ' ἡ ἀκίνητη καὶ οἱ γι ὀχτῶ ἀνέμοι,
 τρία λεπτὰ βοᾷ ἡ γῆς, καπνὸς ποκάτω βγαίνει.
 Χάνονται χώραις καὶ χωριά, ὅσων ὄντε χύνει' ἄστρο,
 μὰ δὲν ὑπόφερε καμμιὰ ὅσων τὸ Μεγάλο Κάστρο,
 χαλοῦν τὰ μοναστήριαν του, χαλοῦν κ' οἱ μιναρέδες
 κι' ἀπ' οὐλοῦς του τοσοῖ Χριστιανοὺς μιὰ φωνὴ μόνο βγαίνει,
 τὴν Παναγιά περικαλοῦ μεσίτρα γὰ νὰ γένῃ :
 — Ὡ Παναγία δέσποινα, κι' οὐλ' εἴμεστα παιδιὰ σου,
 κάμε τὴν παρακάλεσι, ποὺ πιάνει' ὁ ῥιτζίς σου ¹²⁷.
 Θεοτική φωνιὰ ἔπесе, σ' τοῦ Κάστρου τὸ μεϊντάνι
 κ' οἱ γεμιτοῦδες ¹²⁸ τὸ ἔδανε ἔπο' μέσ' ἀπ' τὸ λιμάνι».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισμοῦ ἀναφέρει καὶ ἡ κάτωθι ἐνθύμησις ¹²⁹ εὐρισκομένη εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 10 κώδικα τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Ἀγ. Τριᾶδος τῶν Τζαγκαρόλων :

« 1856 : Σεπτεμβρίου 30 : Κυριακὴ ξημέρομα εἰς τὰς ἐτέα ὥρας τῆς Νυκτὸς ἔκαμε ἓνα τρομερὸν Σεισμόν καὶ ἐβάσταξε ἕως τρία λεπτὰ, ὅσθη ὁποῦ τὸ κάστρο τὸ Μεγάλον δὲν ἔμιναν, παρὰ τριάντα τοῖ σπύδια γερά καὶ ἐχάθησαν ἄνθρωποι χίλη πεντακοί' ὁμοίως καὶ ἓνα χορίον ἐβούλισε παντάπασις εἰς αὐτὸ τὸ μέρος' εἰς δὲ τὰ Χανιὰ ἐχάλασαν μερικὰ σπύδια καὶ ἐκκλησιάις ἐχάλασαν καὶ τζαμιὰ ἔπесαν κάτω, καὶ ἡ ἁγία Μονὴ εἰς ταῖς Μουρνιαῖς ἐχάλασε καὶ τὰ περισσότερα σπύδια ἐράγισαν».

Καὶ ἑτέρα ἐνθύμησις ¹³⁰ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ :

¹²⁶) Ἀ ρ. Κ ρ ι ᾶ ρ η, Συλλ. Κ ρ. ᾠ σ μ. σελ. 31.

¹²⁷) Ἡ παρακλήσις σου.

¹²⁸) Οἱ ναῦται.

¹²⁹) Τ ω μ α δ ᾶ κ η Ν., Ἱερ. Μον. Ἀγ. Τρ. Τζαγκαρόλων, σελ. 345.

¹³⁰) Μ α υ ρ ο ε ι δ ῆ ς, Ἐνθυμήματα. . . σελ. 937—939. Ἡ ἐνθύμησις αὕτη εὐρίσκεται ἐπὶ Ὁκταήχου (ἐκδ. Βενετίας 1802) τοῦ χ. Καστελλίου Φουρνῆς Μεραμπέλλου Ἐγράφη ὑπὸ τινος Παπαῦ Χατζῆ. Ἀξιωσημεῖωτον εἶναι, ὅτι ἡ ση-

«1856 σεπτεμβριοῦ 30 ἡμερα κρηνακῆς ξημέρομα ενεα παρακάροτο εγγνε ἕνας σησμοῦς φοβεροῦς· καὶ ἐγάλασε το μεγάλο καστρο ολα τα σπήθηνα μοναχα οληγα ἀργαστήρηα ἐμήναν και τὰ βασηληκὰ κονάκια οπου εράγησαν μαδενέπεσαν· ταχορήα τοῦ μαλεβηζοῦ ὅλα τὰ περησότερα κηγεραπειρο το κασιελλι και το κατοχορήο τζηγεραπέτρον και ης στη στήα τα περησότερα χορηα και το μεγαλο μοναστήρη¹³¹ τακελῆα και το κατο χορηγῶ τζη φουρηγῆς και η λημνες τὸ περησότερο ομηος και ἡ μῆλατο ολοτοπιᾷ¹³² ἐπλακόθηκαν ἀνθρωπη και στο μεγαλο καστρο καθος πληροφοροῦμεθα πεντακόση και επεκνηα ης δὲ τα αλα χορήα τοῦ καστρον σαντζακι αλητόση και ο θεος νὰ φυλατη τῶν κόσμο αμῆν»¹³³.

Τὸν σεισμὸν περιγράφει διὰ μακρῶν ὁ Raulin (428 κ. ἑξ.): «Σεισμός ἐξαιρετικῶς σφοδρὸς ἐκ τοῦ ὁποίου ἐβλάβησαν 11.317 οἰκίαι, ἐκ τῶν ὁποίων 6.512 κατεστράφησαν. Μεταξὺ τούτων περιλαμβάνονται καὶ 48, αἵτινες ἐπυρπολήθησαν συνεπείᾳ ἀναφλέξεως τῶν ἐν αὐταῖς πυρείων. Τὰ ἐκ τοῦ σεισμοῦ θύματα ἦσαν 538 νεκροὶ καὶ 637 μᾶλλον σοβαρῶς τραυματισμένοι.

Εἰς Χανιά ἀπασαι αἱ οἰκίαι ἐβλάβησαν, ὀλίγαι ὅμως κατέρρευσαν. Οἱ στρατῶνες καὶ τὸ στρατ. νοσοκομεῖον ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ μεγάλο τέμενος¹³⁴. Εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι ἐτραυματίσθησαν, εἰς τὰ περὶχωρα ὅμως ἐφονεύθησαν τινές.

Εἰς τὸ Ῥέθυμνον πᾶσαι αἱ οἰκίαι ὑπέστησαν βλάβας, οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν κατοίκων ἐφονεύθη.

Εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ τὰς παρ' αὐτὸ ἐπαρχίας αἱ καταστροφαί, ὥς συνήθως, ἐπῆρξαν μεγαλύτεραι. Ἡ πόλις εἶχε τότε 3.620 οἰκίας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον 18 παρέμεινον κατοικήσιμοι. Τὸ ξύλινον μέγαρον τοῦ Μουσταφᾶ - Πασᾶ οὐδεμίαν ζημίαν ὑπέστη καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἀμέσως ὥς νοσοκομεῖον. Διεσώθη ἐπίσης μέγα μέρος ἐκ τῶν 1314 ξυλίνων καταστημάτων. Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἡ πόλις ἦτο σωρὸς ἐρειπίων καὶ αἱ ὁδοί, πλήρεις λίθων, ξύλων κλπ., κατέστησαν ἀδιάβατοι εὐκολώτερον δὲ ἡδυνάτο τις νὰ περάσῃ διὰ τῶν θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν πρότερον αἱ οἰκίαι. Οἱ τέσσαρες σωζόμενοι τοῖχοι τοῦ μεγάλου μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἐνετῶν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς

μειομένην ὥρα ἑννέα παρὰ τέταρτον (Τουρκικὴ ὥρα) δηλ. 02.45, συμπίπτει μετὴν ὑπὸ τοῦ Schmidt διδομένην ὥραν.

¹³¹) Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ.

¹³²) Κατὰ τὸ πλεῖστον.

¹³³) Περαιτέρω, εἰς ἕτερον σημείωμα, ὁ ἴδιος γράφει: «1856 ἐγάλασε με το σησμο ολο το τηχηον τῆς ἀβλῆς και το ξανάκτησα και γραφομε τοὺς μᾶστορους και τοὺς ἀργατες κατα ονομα».

¹³⁴) Τὸ Χουνκιᾶρ (αὐτοκρατορικὸ) τζαμί.

πόλεως, στηριζόμενοι ἐπὶ μεγάλων ἐκ πελεκητῶν λίθων υποβάθρων κατέρρευσαν κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν ὑπῆρξε μεγάλυτερος τοῦ τῶν τραυματιῶν, διότι αἱ βαρεῖαι ἐκ χώματος στέγαι τῶν οἰκίων κατασυνέτριβον τὰ πάντα ἐν τῇ πτώσει των.

Τὰ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ψηλορείτη χωρία Καλέσα, Πετροκέφαλο, Πενταμόδι, Ἀγ. Μύρων, Κιθαρίδα καὶ Ἀσίταις σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου κατεστράφησαν. Εἰς τὸ χ. Βούταις οὐδὲ ἐνὸς μέτρου ὕψους τοῖχος ἔμεινεν ὄρθιος καὶ 42 ἐκ τῶν κατοίκων του ἐφονεύθησαν.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὑπάρχουν ἱστορικά ἔγγραφα περὶ τῆς Κρήτης, ἥτοι ἀπὸ τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς (1204), καθ' ἕκαστον αἰῶνα, πλὴν τοῦ 18ου, συνέβησαν εἰς ἡ δύο καταστρεπτικοὶ σεισμοί, ὅπως οἱ τῶν ἐτῶν 1246, 1304, 1490, 1508, 1547, 1612, 1665, 1810 καὶ 1856.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Raulin ἀναφέρει, ὅτι ὁ σεισμὸς οὗτος ἐγένετο αἰσθητὸς καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον: εἰς Νεάπολιν (Ἰταλίας) 16 σεισμοὶ καὶ δονήσεις καὶ μετὰ πάροδον 4 λεπτῶν ἕτεροι 8 ἐλαφρότεροι. Εἰς Βαλέτταν (Μάλτας) δύο ἰσχυραὶ δονήσεις. Εἰς Πρέβεζαν σφοδρὰ δόνησις διαρκείας 60 δευτερολέπτων. Εἰς Κέρκυραν πολλὰ δυστυχήματα. Εἰς Σαντορίνην ἀσθενὴς δόνησις συνοδευομένη ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Ἡ Κάσος καὶ ἡ Κάρπαθος ὑπέφερον πολὺ. Ἡ Ρόδος κατεστράφη. Εἰς Σύμην καὶ Καστελλόριζον μικραὶ καταστροφαί. Ὁ σεισμὸς ἐγένετο ἐπίσης αἰσθητὸς εἰς Προῦσαν, Σμύρνην, Βυρητιόν, Ἱερουσαλήμ, Ἀλεξάνδρειαν, Κάϊρον.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὁ Σ τ α υ ρ ά κ η ς (σ. 109—110) προσθέτει τὰ ἑξῆς: Ἐκ τῶν Ἑνετικῶν ναῶν, οἵτινες εἶχον μεταβληθῇ εἰς Τουρκικὰ τεμένη κατέπεσε τὸ Βεζὶρ Τζαμί, ἀνοικοδομηθὲν τὸ 1869 διαταγῇ τοῦ Μ. Βεζύρη Ἀαλῆ Πασᾶ. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἀγ. Μηνᾶ ὑπέστη σημαντικὰς βλάβας, δὲν κατεστράφη ὅμως ἡ δημοτικὴ σχολή. Ἐκ τῶν χ. τῆς Πεδιάδος ἡ Ἐπισκοπὴ καὶ τὰ Αἰτάνια ὑπέστησαν σημαντικὰς ζημίας.

Τὴν ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν τοῦ σεισμοῦ δίδει διὰ μακρῶν ὁ Schmidt¹⁵⁵.

1857. Δεκεμβρίου 15.

Ἐν Κρήτῃ καὶ Ῥόδῳ σεισμὸς κατὰ Raulin¹⁵⁶.

¹⁵⁵) Schmidt 1, σελ. 47—54. Βλ. περὶ τοῦ σ. τούτου καὶ Perrey «Mem. Acad. Bruxelles», t. VIII, p. 63, Barbiani, σελ. 95, Ψιλάκης, Γ', σελ. 815, Ξανθοῦ διδην (ὁ σ. τοῦ 1856), Sieberg, σελ. 209, Evans, σελ. 314—315, Γαλανόπουλος, σελ. 12, Νικολαΐδου, Σημειώμ., σελ. 315.

¹⁵⁶) Σελ. 430¹, Βλ. καὶ Schmidt 1, σελ. 54, Schmidt 2, σελ. 39, Σ τ α υ ρ ά κ η ς σελ. 110.

1858. Ἰουνίου 16. Ὡρα 06.00.
Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Schmidt (2, σ. 40).
1858. Ὀκτωβρίου 16. Ὡρα 08.00.
Ἀσθενὴς σεισμός ἐν Χανίοις κατὰ Schmidt (1, σ. 147, 2, σ. 40)
1860. Μαΐου 1 ἕως 10.
Σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Κρήτῃ κατὰ Raulin¹³⁷.
1861. Ἰουλίου 30.
Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Raulin¹³⁸.
1861. Νοεμβρίου 26. Ὡρα 00.40—02.40.
Κατὰ Schmidt¹³⁹ δύο δονήσεις εἰς Χανιά, ἕξ ὧν ἡ πρώτη πε-
ρὶ ὥρ. 00.40 καὶ ἡ δευτέρα περὶ ὥρ. 02.40. Πολὺ σφοδρός.
1861. Νοεμβρίου 27. Ὡρα 04.00—07.00.
Κατὰ Schmidt¹⁴⁰ δύο δονήσεις εἰς Χανιά περὶ ὥρ. 04.00 καὶ
07.00. Σφοδρότερος τοῦ τῆς 26 Νοεμβρίου.
1861. Νοεμβρίου 28. Ὡρα 21.00.
Κατὰ Schmidt¹⁴¹ σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά.
1861. Νοεμβρίου 29. Ὡρα 03.30.
Κατὰ Schmidt (1, σ. 195) σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά.
1861. Νοεμβρίου 30. Ὡρα 10.00.
Κατὰ Raulin¹⁴² σεισμικαὶ δονήσεις, αἵτινες δὲν ἐπέφερον μὲν
σπουδαίας ζημίας, προυξένησαν ὅμως πανικὸν εἰς τοὺς κατοίκους.
1862. Ἰανουαρίου 5 (:).
Κατὰ Schmidt (1, σ. 198) σεισμός εἰς Ῥέθυμνον.
1862. Ἰανουαρίου 18. Ὡρα 21.45.
Κατὰ Raulin¹⁴³ ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά ἀνευ δυστυ-
χημάτων. Αἰσθητὴ καὶ εἰς Ῥέθυμνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς νήσου.
1862. Μαρτίου 28. Κατὰ τὴν νύκτα.
Σεισμός εἰς Ἡράκλειον κατὰ Schmidt¹⁴⁴.

¹³⁷⁾ Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 110.

¹³⁸⁾ Σελ. 430¹. Βλ. ὁμοίως: Schmidt I, σελ. 194, Schmidt 2, σελ. 42 καὶ Σταυράκη ν, σελ. 110.

¹³⁹⁾ Schmidt I, σελ. 195, Schmidt 2, σελ. 42. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη ν, σελ. 110.

¹⁴⁰⁾ Schmidt I, σελ. 195. Ὅμοίως Raulin, σελ. 430¹, Σταυρά-
κη ν, σελ. 110.

¹⁴¹⁾ Schmidt I, σελ. 195. Καὶ Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη ν,
σελ. 110.

¹⁴²⁾ Σελ. 430¹. Σταυράκη ν, σελ. 110.

¹⁴³⁾ Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Schmidt I, σελ. 199, ἔνθα ἡμερομ. 19 Ἰανουα-
ρίου, Σταυράκη ν, σελ. 110, Νικολαΐδου, Σημ. σελ. 320.

¹⁴⁴⁾ Schmidt I, σελ. 201. Καὶ ἔφημ. «Λύγη», ἀριθμ. 1032.

1862. Ἀπριλίου 10. Ὁρα 01.30.

Ἑπτὰ σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Ἡράκλειον κατὰ Schmidt¹⁴⁵.

1862. Μαΐου 16. Ὁρα 23.30.

Ἐλαφρὰ δόνησις ἐν Χανίοις κατὰ Raulin¹⁴⁶.

1862. Μαΐου 24.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Νικολαΐδης, Σημ. σελ. 320.

1832. Ἰουνίου 1. Ὁρα 08.30.

«1862. Μαΐου 19. 2 1/2 ὥρ. τῆς ἡμέρας Σάββατον ἔγινεν σεισμός αἰσθητὸς ἄνευ βλάβης. Πρὸ δεκτῶν ἡμερῶν Σάββατον πρὸς Κυριακὴν, εἶχε γίνῃ καὶ ἄλλος ὅμοιος». Αὐτόθι.

1862. Ἰουνίου 5. Ὁρα 19.15.

Σεισμός εἰς Χανιά μὲ διεύθυνσιν Β πρὸς Ν. κατὰ Schmidt¹⁴⁷.

1862. Ἰουνίου 18.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Νικολαΐδης αὐτ. 321—3.

1862. Ἰουνίου 21. Ὁρα 05.30.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Schmidt (1, σελ. 83 καὶ 203). Περὶ τούτου καὶ Νικολαΐδης, αὐτ. 320.

«1862, Ἰουνίου 9, ἡμέρα Σάββατον 11 1/2 ὥρα τῆς πρωΐας, ἔγινε σεισμός διαρκέστατος καὶ τρομερὸς ἐμπλήσας τοὺς κατοίκους φοβεροῦ τρόμου. Μετὰ ταῦτα τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔγιναν ἄλλοι δύο, πλὴν πάντες ἐστιάθησαν ἀβλαβεῖς καθὼς καὶ τὴν 6 τοῦ ἰδίου ἔγινεν καὶ ἄλλος καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἀβλαβής».

1863. Ἀπριλίου 16. Ὁρα 09.50.

«1863, Ἀπριλίου 4, τῆς Παρασκευῆς τῆς Διακαινησίμου ξημέρομα, εἰς τὰς 4 παρὰ δέκα λεπτὰ τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός διαρκής, πλὴν πάντῃ ἀβλαβής». Αὐτόθι σ. 321—3.

1863. Ἀπριλίου 22. Ὁρα 22.30.

Σεισμός εἰς Βηρυττόν, Τρίπολιν, Καλλίπολιν, Ἡράκλειον καὶ Μερσίναν. Μεγάλαι καταστροφαὶ εἰς Ῥόδον, ἔνθα 13 χωρία κατεστράφησαν. Αἰσθητὸς εἰς Κων(σταντι)νούπολιν. Δαρδανέλλια, Σμύρνην, Χίον, Σάμον, Κῶ, Ἀλεξανδρούπολιν κλπ. Κατὰ Raulin¹⁴⁸. Ἐπικεντρικὴ χώρα πιθανῶς ἐπὶ τῆς Ῥόδου ἢ περὶ αὐτήν.

1863. Ὀκτωβρίου 10. Κατὰ τὴν νύκτα.

«1863 τῇ 28 7)βρίου πρὸς τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς ἔγινε σεισμός,

¹⁴⁵) Schmidt I, σελ. 202 Καὶ «Ἀγγή», ἀριθμ. 1032.

¹⁴⁶) Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴⁷) Schmidt I, σελ. 23. Βλ. ὁμοίως Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη, σελ. 110 καὶ Barbiani, σελ. 100.

¹⁴⁸) Σελ. 430². Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110, Νικολαΐδην, ἔ, ἀ. 321—323.

ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης, αὐτ. 321—3.

1865. Ἰουνίου 3. Κατὰ τὴν νύκτα.

«1865. Ἀπριλίου 20 πρὸς τὴν 21...ἔκαμε καὶ μικρὸν σεισμόν. Εἰς τὰς 23 καὶ μετὰ ὁκτὼ ἡμέρας, ἡμέρα Σάββατον, ἐγινε καὶ πάλιν σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβής». Αὐτόθι.

1865. Ἰουνίου 5.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι.

1865. Ἰουνίου 13.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι.

1866. Ἰουνίου 3. Ὁρα 06.55.

Σεισμός ἐν Θήρᾳ καὶ Κρήτῃ κατὰ Schmidt (1, σ. 226, 3, σ. 9). Νικολαΐδης, αὐτόθι.

1866. Αὐγούστου 19. Ὁρα 12.00.

Σεισμός κατακόρυφος (βράστης) λίαν αἰσθητὸς εἰς Ἐμπρόσνερον κατὰ Schmidt (1, σ. 227, 3, σ. 9)¹⁴⁹.

1867. Φεβρουαρίου 24. Ὁρα 02.30.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Schmidt (1, σ. 234, 3, σ. 10).

1867. Σεπτεμβρίου 19 καὶ 20.

Δονήσεις ἐν Κρήτῃ καὶ Ἑλλάδι. Schmidt (1, σ. 103—8).

1869. Μαρτίου 28.

Σεισμός εἰς Χανιά (αὐτ. σ. 270).

1870. Ἀπριλίου 14. Ὁρα 01.00.

«1870, τὴν πρώτην Ἀπριλίου πρὸς τὴν δευτέραν, 1 μ. μεσονύκτιον ἐγινεν σεισμός διαρκής, πλὴν ἀβλαβής». Νικολαΐδης, αὐτ. 326.

1870. Ἰουνίου 24. Ὁρα 06.00.

Σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Schmidt (1, σελ. 110, 275), Νικολ. αὐτ. (διαρκείας 50 δευτερολέπτων).

1870. Αὐγούστου 6. Ὁρα 04.00.

Σφοδρὸς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Schmidt (1, σελ. 279).

1870. Νοεμβρίου 14. Ὁρα 10.00.

Ἰσχυρὸς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι, 286.

1870. Νοεμβρίου 20. Ὁρα 05.00.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι, 287.

1870. Νοεμβρίου 29. Ὁρα 03.45.

Δύο ἀσθενεῖς σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι,

1871. Ἰανουαρίου 8.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Sieberg, σ. 209.

1871. Ἰουλίου 17. Ὁρα 04.00.

¹⁴⁹⁾ Καὶ Ἐφ. «Ἐθνοφύλαξ» 8-8-1866.

«1871 Ἰουλίου 4, Κυριακὴ πρὸς ξημέρωμα Δευτέρας. Ἐφάνη ἔν μετέωρον ἄξιον λόγου καὶ τὴν ἐπιοῦσαν Δευτέραν περὶ τὰς 10 τῆς ἡμέρας ἔγινε σεισμός διαρκῆς, ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης, αὐτ. 326.

1874. Δεκεμβρίου 9. Ὥρα 22.00.

«1874, Νοεμβρίου 27, εἰς τὰς 4 ὥρας παρὰ τέταρτον, νύκτα πρὸς τὴν 28, ἔγινε διαρκῆς σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβής». Αὐτόθι.

1876. Ἀπριλίου 18. Ὥρα 20.30.

Ἀσθενὲς σεισμός εἰς Χανιά. Schmidt (1, 343)¹⁵⁰.

1876. Ἀπριλίου 25. Ὥρα 17.10.

Σεισμός εἰς Χανιά. Αὐτόθι¹⁵¹.

1876. Μαΐου 7.

Ἰσχυρὸς σεισμός ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι¹⁵².

1876. Μαΐου 23.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (209).

1877. Μαΐου 14.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1879. Αὐγούστου 9. Ὥρα 01.50 (28 Ἰουλίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ ἐφημερὶς τῶν Χανίων «Κρήτη»¹⁵³ γράφει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς:

«Περὶ τὸν ὄρθρον τοῦ παρελθόντος Σαββάτου πρὸς Κυριακὴν (ὥρ. 7.50 τοιρικιστὶ) οἱ κάτοικοι τῶν Χανίων ἡσθάνθησαν ἰσχυρὰν δόνησιν τῆς γῆς διαρκέσασαν ἐπὶ 5 περίπου δευτερόλεπτα καὶ διευθυνομένην ἐκ Α. πρὸς Α. Πλὴν τῆς σφοδρᾶς ταύτης δονήσεως ἐγένοντο καὶ δύο ἕτεραι ἐλαφρότεραι καὶ ὀλιγώτερον διαρκεῖς, ἡ μὲν 5 λεπτὰ πρότερον, ἡ δὲ μίαν περίπου ὥραν μετ' αὐτήν. Ὁ σεισμός ἐγένετο ἐπαισθητὸς καὶ ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος. Ἐδυτῶς οὐδὲν συνέβη ἀπενεχτέον». Πιθανὴ ἔντασις 6.

1880. . . .

«1880, τῇ [...] ἔγινε σεισμός σπονδαῖος, ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης αὐτ. σ. 333.

1881. Ἰανουαρίου 23.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1881. Ἀπριλίου 17.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1881. Αὐγούστου 22.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

¹⁵⁰) Καὶ Νεολ. Ἀθην. ἀριθμ. 243.

¹⁵¹) Καὶ Νεολ. Ἀθην. ἀριθμ. 243.

¹⁵²) Καὶ Νεολ. Κ. ἀριθμ. 2164.

¹⁵³) Φύλλον 542)2-8-1879. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110, Sieberg, σελ. 209, Νικολαΐδης, ἑ. ἀ. σελ. 330.

1881. Δεκεμβρίου 28. Ὥρα 06.00.

«1881, 16 Δεκεμβρίου ἡμέρα Τετάρτη. Εἰς τὰς 12 ὥρα Τουρκιστὶ ἔγινε ἐπαισθητὸς σεισμὸς ἀβλαβῆς καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἐν καιροῦ τρικυμίας, βροχῶν καὶ χιόνος εἰς τὰ ὄρη». Νικολαΐδης, αὐτ. 334.

1882. Νοεμβρίου 7.

Σεισμὸς εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1884. Νοεμβρίου 5. Ὥρα 03.00.

«1884, Ὀκτωβρίου 24, Τετάρτη πρὸς τὴν Πέμπτην, ἐνάτην τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμὸς διαρκῆς, ἀλλ' ἀβλαβῆς». Νικολαΐδης, αὐτ. 338.

1886. Αὐγούστου 27. Ὥρα 23.00 (15 Αὐγ. κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν ἐφημ. τοῦ Ἡρακλείου «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁴ :

«Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον περὶ τὴν 5ην ὥραν τουρκιστὶ, ἡσθάνθημεν ἐλαφρὸν μὲν, ἀλλ' ἐκτάκτως διαρκῆ σεισμόν. Καθ' ἃς ἔχομεν πληροφορίας ὁ σεισμὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἐπαισθητὸς εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου, ἐπῆνεγκε δὲ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς Πελοπόννησον καὶ ἰδίως εἰς τὰς πόλεις Πύργου καὶ Φιλιατρῶν, ἐν αἷς κατὰ ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται τὰ ἀνθρώπινα θύματα. Λέγεται, ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τοῦ σεισμοῦ τούτου ἀπεκόπη ἐντελῶς καὶ τὸ μεταξὺ Κρήτης καὶ Ζακύνθου τηλεγραφικὸν καλώδιον, ὅπερ καὶ ἄλλοτε ἐκ παραπλησίας ἀφορμῆς σπουδαίαν εἶχεν ὑποστῆ βλάβην». Πιθανὴ ἔντασις 4.

1886. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 01.00 (11 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁵ :

«Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τετάρτης πρὸς τὴν Πέμπτην, περὶ τὴν 7 τουρκιστὶ ὥραν, ἡσθάνθημεν νέαν ἐλαφρὰν δόνησιν σεισμοῦ. Ὡς ἐδγηθῶμεν ἵνα μὴ, ὥς πρὸ ἡμερῶν, ἀκούσωμεν ὅτι ἡ δόνησις αὕτη ἐπέφερεν ἀλλαχοῦ νέας καταστροφάς».

1886. Κατ' Ὀκτώβριον.

«1886, κατὰ Ὀκτώβριον συνέβησαν καὶ ἄλλοι σεισμοὶ ἀκίνδυνοι. Εἰς τὰ Χανιά ἔγιναν ἐπαισθητότεροι» Νικολαΐδης, αὐτ. σ. 339.

1886. Νοεμβρίου 22. Ὥρα 02.15.

«1886....μέχρι τῆς δεκάτης ξημέρωμα τοῦ 9)βρίου, ὁποῦ κατὰ τὰς 8 1/4 τῆς νυκτὸς Κυριακῆς πρὸς τὴν Δευτέραν ἔγινεν ἐπαισθητὸς σεισμὸς, ἀλλ' ἀβλαβῆς....». Νικολαΐδης, αὐτ. σ. 339.

1887. Ἀπριλίου 6. Ὥρα 00.00 (25 Μαρτίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁶ :

¹⁵⁴) Φύλλον 86)2-8-1886. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 110, Νικολαΐδης ν ἐ. ἀ. σελ. 339.

¹⁵⁵) Φύλλον 89)14-9-1886. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 110.

¹⁵⁶) Φύλλον 117)29-3-1887. Βλ. ὁμοίως Σταυράκη ν, σελ. 110, Νικο-

«Οἱ σεισμοὶ μᾶς ᾗρησιν ἀπὸ πίσω κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν. Ἐκτὸς τοῦ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑβδομάδα ἐπισυμβάντος¹⁵⁷, τὸ ἔδαφος ἡμῶν ἐκλονίσθη καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τρίτης πρὸς τὴν Τετάρτην, περὶ τὴν 6 νυκτερινὴν ὥραν (Τουρκιστί). Εὐτυχῶς οἱ κλονισμοὶ ἦσαν ἅπαντες ἐλαφροί, οὐδεμίαν δ' ἔσχον δυσάρεστον συνέπειαν». Πιθανὴ ἔντασις 4.

1887. Ἰουλίου 17. Ὥρα 08.00 (5 Ἰουλίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ «Ν. Ἑβδομάς»¹⁵⁸ γράφει :

«Ἰσχυρόταται δονήσεις σεισμοῦ ἐπὶ 35 περίπου δευτερόλεπτα διαρκέσαι παρὰ μικρὸν μετέβαλον τὴν πόλιν ἡμῶν εἰς σωρὸν ἐρειπίων τὴν πρωτὰν τῆς παρελθούσης Κυριακῆς περὶ τὴν 2αν ὥραν Τουρκιστί. Μία ἔτι δόνησις θὰ ἐπέφερε φρικώδη καταστροφὴν. Ὁ καταλαβὼν τοὺς κατοίκους φόβος καὶ τρόμος ἦτο ἀπερίγραπτος, ἰδίως ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ, ὅπου ἕνεκα τῶν ἐξετάσεων πολλοὶ ἦσαν συνηγμένοι. Πλείσται οἰκίαι διερράγησαν, εἰς Ὀθωμανὸς ἀπέθανεν ἐκ φόβου, ἐν δὲ τῷ λιμένι πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σωθῶσιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔξ ὧν τῶν σεισμῶν τῶν μετὰ τὸν καταστρεπτικὸν τοῦ 1856 συμβάντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, οὗτος ἦτο ὁ δυνατώτερος ἀπειλήσας ἐν ἀκαρεὶ νὰ θάψῃ ζῶντας πολλούς. Κατὰ τηλεγραφικὰς πληροφορίας ὁ σεισμὸς ἐπεξετάθη μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἄνευ ἀπενεκτέων καθ' ἅπασαν τὴν Νῆσον Κρήτην καὶ εἰς τὰς πόλεις Ῥόδον, Σμύρνην, Χίον καὶ Ἀλεξάνδρειαν».

Ὁ Σταυράκης (σ. 110—111) συμπληρῶνει, ὅτι καὶ εἰς Χανιά ἡ δόνησις ὑπῆρξε σφοδροτάτη. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1887. Δεκεμβρίου 9. Ὥρα 11.00. (27 Ν)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ αὕτη ἐφημερὶς γράφει : «Περὶ τὴν 5ην νυκτερινὴν ὥραν τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον ῥοσθάνθημεν ἐνταῦθα [ἐν Ἡρακλείῳ] ἐλαφρὰν δόνησιν σεισμοῦ»¹⁵⁹. Πιθανὴ ἔντασις 4.

1888. Αὐγούστου 30 (18 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Αὐτόθι ἐπίσης : «Κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς παρελθούσης Πέμπτης ῥοσθάνθημεν (ἐν Ἡρακλείῳ) ἀσθενῆ δόνησιν σεισμοῦ»¹⁶⁰. Πιθανὴ ἔντασις 4.

1894. Ἀπριλίου 20 (8 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὸν Κ. Μητσόπουλον¹⁶¹ αἱ δονήσεις τοῦ σεισμοῦ τῆς

λαϊδην, ἔ. ἀ. σελ. 340.

¹⁵⁷) Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου οὐδὲν εὔρομεν.

¹⁵⁸) Φύλλον 132)12-7-1887. Νικολαΐδης, ἔ. ἀ. σελ. 320.

¹⁵⁹) «Ν. Ἑβδομάς», φύλλον 152)29-11-1887. Σταυράκης, σελ. 111.

¹⁶⁰) «Ν. Ἑβδομάς», φύλλον 190)21-8-1888. Σταυράκης σελ. 111.

¹⁶¹) Κ. Μητσόπουλου, Ὁ μέγας τῆς Λοκρίδος σεισμὸς.

Λοκρίδος ἐγένοντο αἰσθηταὶ καὶ ἐν Κρήτῃ.

1894. Ἀπριλίου 27 (15 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Κ. Μητσόπουλον, αὐτόθι.

1902. Ἰουλίου 29. Ὥρα 03.20 (Ἰουλίου 16 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις, ἥτις ἐτάραξε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως τῶν Χανίων. Ἐφημ. «Κῆρυξ» Χανίων, φ. 26, 19-7-1902. Πιθανὴ ἔντασις 6—7.

1902. Ἰουλίου 25—31 (12—18 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

«Τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐν Κουρνᾷ Ἀποκορώνου εἴερα ἰσχυροτάτῃ σεισμικῇ δόνησις· τὸ ἔδαφος δὲ τόσον ἰσχυρῶς ἐσεισθή, ὥστε λίθοι ἀπεσπάσθησαν καὶ κατέπεσον εἰς τὴν ἐκεῖ λίμνην». Αὐτόθι. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1906. Ἰουνίου 17.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1908. Μαΐου 17. Ὥρα 14.00 (Μαΐου 4 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὸν «Κήρυκα» τῶν Χανίων (φυλ. 57, 4-5-1905):

«Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις ἐπ' ἀρκετὸν παραταθεῖσα ἐγένετο αἰσθητὴ σήμερον. Ἐδυνάως οὐδὲν ἀπευκτέον ἐγνώσθη».

Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, αἰσθητὸς εἰς Χανιά καὶ Ἡράκλειον. Πιθανὴ ἔντασις 5—6.

1909. Δεκεμβρίου 23.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1910. Φεβρουαρίου 18.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg, αὐτόθι. Κατὰ Γεωργαλᾶν (σ. 158) ἰσχυρὸς εἰς ὅλην τὴν Νῆσον. Πολλαὶ οἰκίαι διερράγησαν ἢ κατέπεσαν εἰς τινὰς πόλεις καὶ χωρία. Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

1911. Ἀπριλίου 4.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1912. Μαρτίου 8.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1912. Δεκεμβρίου 9.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

Οἱ ἀκόλουθοι σεισμοὶ εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τῶν καταλόγων τῶν δημοσιευθέντων εἰς τὰ «*Annales*» τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν ¹⁶².

1913. Φεβρουαρίου 3. Ὁρα 18.25.

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, —, N.).

1913. Μαρτίου 28. Ὁρα 01.28.

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 3, NW). Προηγήθησαν ὑπόγειοι βρόμοι.

1914. Ἀπριλίου 11. Ὁρα 09.55.

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3, 3, E).

1914. Μαΐου 1. Ὁρα 09.25.

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, —) μεθ' ὑπογείων βρόμων.

1915. Ἰανουαρίου 7. Ὁρα 09.40.

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 3, N).

Εἰς Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, —, —).

Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.

1915. Μαΐου 31. Ὁρα 21.40.

Εἰς Ἡράκλειον : κατακόρυφος (4, 7, S—SW).

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3 ἕως 4, 10, —) μετὰ βρόμων.

Εἰς Ἱεράπετραν : ὀριζόντιος (4, —, E).

Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.

1915. Ἰουνίου 10. Ὁρα 01.59.

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3, 4 ἕως 6, N). Τοπικὴ δόνησις μεθ' ὑπογείων βρόμων.

1915. Ἰουνίου 24. Ὁρα 05.20.

Εἰς Ἡράκλειον : σύνθετος (4, 3 ἕως 4, SE).

Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 6 ἕως 10, N) μετὰ βρόμων.

Εἰς Ἀνώγεια : ὀριζόντιος (3, 2, W) μετὰ βρόμων.

Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς Κρήτης.

1915. Ἰουνίου 24. Ὁρα 06.18.

Εἰς Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4 ἕως 5, 4 ἕως 5, SE). Προηγήθησαν βρόμοι.

Εἰς Μελιδόνι : (4, —, N).

Εἰς Ἀνώγεια : ὀριζόντιος (3, 2, W)

¹⁶²) Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ δηλοῦν : ὁ μὲν πρῶτος τὴν ἔντασιν τοῦ σεισμοῦ κατὰ τὴν δεκάβαθμον κλίμακα τῶν Rossi-Forcel, ὁ δὲ δευτερός τὴν διάρκειαν αὐτοῦ εἰς δευτερόλεπτα. Διὰ τῶν κεφαλαίων λατινικῶν γραμμάτων δηλοῦται ἡ διεύθυνσις τῶν δονήσεων (N=Βορρᾶς, S=Νότος, E=Ἀνατολή, W=Δύσις). Ὁ χρόνος εἶναι ὁ μέσος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης (Greenwich) ἀπὸ μεσονυκτίου. Ἀναφέρονται μόνον αἱ θέσεις εἰς ἃς ἐγένοντο παρατηρήσεις.

1915. Ἰουνίου 24. Ὥρα 06.34.
 Εἰς Μελιδόνι : — (4, —, —) μετὰ βρόμων.
1915. Ἰουλίου 28. Ὥρα 03.05.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (3, 4 ἕως 5, —) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ἰουλίου 1. Ὥρα 16.20.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N). Τοπικὴ δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ἰουλίου 2. Ὥρα 12.10.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3 ἕως 4, 2, N). Τοπικὴ δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ὀκτωβρίου 25. Ὥρα 00.12.
 Εἰς Ἡράκλειον : ὀριζόντιος (4 ἕως 5, 7 ἕως 10, E).
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 6 ἕως 10, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1915. Ὀκτωβρίου 25. Ὥρα 04.55.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (3, 5, —).
 1915. Δεκεμβρίου 30. Ὥρα 01.42.
 Εἰς Ἀργυροπούλιν : — (4, 12, SW).
 Εἰς Μελιδόνι : — (3, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1916. Ἰανουαρίου 31. Πρωΐα.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Ἱεράπετραν : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Σητεΐαν : — (αἰσθητός, —, W) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ.
1916. Φεβρουαρίου 1. Πρωΐα.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Ἱεράπετραν : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Σητεΐαν : — (αἰσθητός, —, W) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
1916. Φεβρουαρίου 2—3. Νύξ.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον : (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
 Εἰς Ἱεράπετραν : — (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
 Εἰς Σητεΐαν : — (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
1916. Ἰουλίου 13. Ὥρα 23.55.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (αἰσθητός, 2 ἕως 4, —)
1916. Ἰουλίου 27. Ὥρα 02.55.
 Εἰς Ἡράκλειον : σύνθετος (αἰσθητός, 7 ἕως 10, NW). Τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1916. Ἰουλίου 27. Ὥρα 03.07.
 Εἰς Σητεΐαν : — (αἰσθητός, —, W).

- Εἰς Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 5, NW) μετὰ βρόμων.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 5, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει.
 1016. Ἰουλίου 27. Ὡρα 04.34
 Εἰς Ἡράκλειον : — (2, —, —).
 Εἰς Μελιδόνι : — (3, 2 ἕως 3, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει.
 1916. Ὀκτωβρίου 11. Ὡρα 03.05.
 Εἰς Χανιά : — (4, —, —) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3, 5 ἕως 8, N) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις
 Εἰς Ἡράκλειον : ὀριζόντιος (4, 2 ἕως 4, W) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
 1917. Ἰανουαρίου 12. Ὡρα 20.13.
 Εἰς Ἀργυρούπολιν : — (3, 3 ἕως 5, —) τοπικὴ δόνησις.
 1917. Ἰανουαρίου 17. Ὡρα 13.16.
 Εἰς Ἡράκλειον : κατακόρυφος (;) (3 ἕως 4, 4 ἕως 5, —) τοπικὴ δόνησις.
 1918. Ἰουλίου 16. Ὡρα 20.04.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (4, 5, N. NW).
 Εἰς Χανιά : κυματοειδῆς (4, —, —)
 Εἰς Ἱεράπετραν : κυματοειδῆς (4, 3, —).
 Εἰς Ρέθυμνον : — (4, 5, —) μετὰ βρόμων.
 Εἰς Σητεῖαν : κατακόρυφος (αἰσθητός, 4, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει (39°, 5 N. 25°, 2 E).
 1918. Σεπτεμβρίου 23. Ὡρα 02.14.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (4, 6, —).
 Εἰς Σητεῖαν : — (4, 1, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ νοτίων Κυκλάδων καὶ Κρήτης.
 1918. Σεπτεμβρίου 30. Ὡρα 00.50.
 Χανιά : — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ἰανουαρίου 27. Ὡρα 00.30.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, —, —).
 1919. Ἰουλίου 7. Ὡρα 01.00.
 Ἡράκλειον : — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ἰουλίου 20. Ὡρα 00.04.
 Μελιδόνι : — (2, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
 1919. Ὀκτωβρίου 8. Ὡρα 23.30.
 Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 4, NE) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὡρα 00.00.

- Ίεράπετρα : κυματοειδής (3, 2, —) τοπική δόνησις,
1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 06.00.
- Ίεράπετρα : κυματοειδής (3, 2, —) τοπική δόνησις.
1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 21.38.
- Ίεράπετρα : κατακόρυφος (6, 5, —).
Ἡράκλειον : — (4, —, —).
Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1919. Ὀκτωβρίου 25. Ὥρα 17.10.
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
1920. Ἰουνίου 16. Ὥρα 11.20.
- Ίεράπετρα : κυματοειδής (3, 3, W) τοπική δόνησις.
1920. Αὐγούστου 19. Ὥρα 18.00.
- Μελιδόνι : — κυματοειδής (3, 1, N) τοπική δόνησις.
1920. Νοεμβρίου 15. Ὥρα 09.21.
- Ἡράκλειον : — (4, 8, NW).
Μελιδόνι : — (4, 5, —).
Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
1920. Νοεμβρίου 15. Ὥρα 21.38.
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
Χανιά : — (4, —, —).
Μελιδόνι : — (αἰσθητός, —, —).
Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
1921. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 10.30.
- Σητεία : — (4, —, —) τοπική δόνησις.
1921. Ὀκτωβρίου 14. Ὥρα 00.10.
- Ίεράπετρα : — (4, 4, —) τοπική δόνησις.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 21.00.
- Ίεράπετρα : — (3, 2, E) τοπική δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.36.
- Ίεράπετρα : — (3, 3, E) τοπική δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.42.
- Ίεράπετρα : — (3, 2, E) τοπική δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.58.
- Ίεράπετρα : — (4, 2, E) τοπική δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 14. Ὥρα 01.45.
- Ίεράπετρα : — (3, 3, E) τοπική δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 18. Ὥρα 15.34.
- Ίεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2, W) τοπική δόνησις.
1922. Ἰανουαρίου 8. Ὥρα 11.00.
- Ίεράπετρα : κυματοειδής (4, 2, W) τοπική δόνησις μετὰ βρόμων.

1922. Ἰανουαρίου 22. ὥρα 01.50.
 Ρέθυμνον: ὀριζόντιος (4, 5, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Ῥεθύμνου.
 1922. Φεβρουαρίου 4. ὥρα 20.30.
 Ἀγ. Μύρων: ὀριζόντιος (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις.
 1922. Φεβρουαρίου 12. ὥρα 15.50.
 Ἱεράπετρα: — (4, 2, W) τοπικὴ δόνησις. Προηγέθησαν βρόμοι.
 1922. Μαρτίου 8. ὥρα 17.34.
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, 5, W).
 Ῥέθυμνον: ὀριζόντιος (3, 27 E).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
 1922. Μαρτίου 10. ὥρα 15.50.
 Ἱεράπετρα: — (4, 2, W) προηγέθησαν βρόμοι.
 Κάτω Χωριὸ Ἱεραπέτρας: ὀριζόντιος (3, 10, N) προηγέθησαν βρόμοι.
 1922. Μαρτίου 28. ὥρα 00.55.
 Ῥέθυμνον: ὀριζόντιος (3, λίαν βραχύς, —) τοπικὴ δόνησις.
 1922. Ἀπριλίου 20. ὥρα 10.22.
 Σητεία: — (4, 3, NW).
 Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, 5, NW).
 Χαντρᾶς Σητείας: κυματοειδῆς (4, 12, S).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
 1922. Μαΐου 3. ὥρα 11.00.
 Τζερμιάδω: — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1922. Μαΐου 9. ὥρα 19.19.
 Τζερμιάδω: κυματοειδῆς (6, 4, N).
 Ἀγ. Μύρων: κυματοειδῆς (4, 10, W).
 Κάτω Χωριὸ Ἱεραπέτρας: ὀριζόντιος (4, 20 N).
 Ἡράκλειον: — (2, 2, NW).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Τζερμιάδω.
 1922. Αὐγούστου 3. ὥρα 02.00.
 Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (3, 2, S) τοπικὴ δόνησις. Προηγέθησαν βρόμοι.
 1922. Αὐγούστου 6. ὥρα 04.40.
 Χανιά: κατακόρυφος (ἰσχυρός, —, —).
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, 25. E).
 Κίσσαμος: — (4, 4, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῶν Χανίων.
 1922. Αὐγούστου 11. ὥρα 08.20.
 Μάλια: κυματοειδῆς (ἰσχυρός, 2, W) προηγέθησαν βρόμοι.

- Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (4, 6, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ Κυκλάδων καὶ Κρήτης.
 1922. Αὐγούστου 13. ὥρα 00.10.
- Ἡράκλειον: — (αἰσθητός, —, —).
 Μάλια: κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, W)
 Ἱεράπετρα: ὀριζόντιος (4, 10, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
 1922. Αὐγούστου 13. ὥρα 12.47.
- Ἱεράπετρα: ὀριζόντιος (3, 3, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
 1923. Μαρτίου 10. ὥρα 19.49.
- Ἱεράπετρα: — (4, μετρία, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης (25°, 7 E. 34°, 3 N).
 1923. Μαρτίου 11, ὥρα 02.30.
- Ἱεράπετρα: — (3, βραχύς, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Μαρτίου 14, ὥρα 09.53).
- Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, —, N).
 Μάλια: ὀριζόντιος (4, —, W) μετὰ βρόμων.
 Ῥέθυμνον: — (4, —, —).
- Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἀπριλίου 24, ὥρα 13.19.
- Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, —, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἰουλίου 4, ὥρα 00.42.
- Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, μακρά, S) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Ἰουλίου 4, ὥρα 12.46.
- Χανιά: — (ἰσχυρός, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἰουλίου 4, ὥρα 21.50.
- Χανιά: — (ἰσχυρός; βραχεῖα, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Ἰουλίου 25, ὥρα 18.00.
- Ἱεράπετρα: — (4, λίαν βραχεῖα, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Αὐγούστου 1, ὥρα 08.17.
- Ἀνώγεια: κατακόρυφος (4 ἕως 5, —, —).
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, —, W).
 Ἱεράπετρα: — (4, 10, W).
- Χανιά: — (μετρία, 3, —).
 Ἡράκλειον: — (3 ἕως 4, —, —).
 Μάλια: — (4, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης (25°, 9 E. 35°, 75 N).

1923. Νοεμβρίου 2, ὥρα 16.00.
Μάλια: ὀριζόντιος (3, —, W) τοπικὴ δόνησις.
1923. Δεκεμβρίου 18, ὥρα 22.00.
Ἱεράπετρα: ὀριζόντιος (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1924. Μαΐου 25, ὥρα 02.00.
Ἱεράπετρα: ὀριζόντιος (4, 4, E) τοπικὴ δόνησις. Προηγέθησαν βρόμοι.
1924. Ἰουνίου 14, ὥρα 19.20.
Ἱεράπετρα: — (3, 4, S). Προηγέθησαν βρόμοι.
1925. Φεβρουαρίου 11, ὥρα 05.13.
Χανιά: — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1925. Φεβρουαρίου 15, ὥρα 11.20.
Σητεία: κυματοειδῆς (—, —, E) τοπικὴ δόνησις.
1925. Ἰουλίου 6, ὥρα 12.15.
Χανιά: — (3, μακρά, —).
Ἐπικέντρον εἰς κεντρ. Πελοπόννησον (22°, 1 E. 37°, 8 N).
1925. Ἰουλίου 9, ὥρα 13.35.
Ρέθυμνον: — (5, 2 ἕως 3, —) τοπικὴ δόνησις.
1926. Μαρτίου 18, ὥρα 14.07.
Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N)
Ἐπικέντρον νοτιοδυτικῶς Μ. Ἀσίας (36°, 6 N. 29°, 5 E).
1926. Ἀπριλίου 1, ὥρα 18.10.
Ἱεράπετρα: — (3, 3, —) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1926. Ἀπριλίου 27, ὥρα 00.04.
Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (αἰσθητός, —, W) τοπικὴ δόνησις (:)
Σητεία: κυματοειδῆς (αἰσθητός, —, W) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.
1926. Ἰουνίου 26, ὥρα 19.47.
Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (9, 120 ἕως 180, W).
Χανιά: κυματοειδῆς (8, 180, E).
Ρέθυμνον: (8, 60, N) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
- Μάλια: κυματοειδῆς (8, 5; N). Προηγέθησαν καὶ ἠκολούθησαν βρόμοι.
- Ἀργυρούπολις: ὀριζόντιος (7 ἕως 8, 90 ἕως 120, W. NW). Προηγέθησαν βρόμοι.
- Σελλιὰ Ρεθύμνου: ὀριζόντιος (7, 60 ἕως 90, —) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
- Σητεία: κυματοειδῆς (7 ἕως 8, 120, —). Προηγέθησαν καὶ ἠκολούθησαν βρόμοι.
- Ἀνώγεια: — (8, 60, —).
- Ἄγ. Δέκα: ὀριζόντιος (7, 120, W). Προηγέθησαν ἰσχυρότατοι

βρόμοι.

Ἄγ. Νικόλαος : — (8, 40, —).

Ζάκρος : — (7 ἕως 8, 240, —).

Τυμπάκι : κυματοειδῆς (ἀρκ. ἰσχυρός, 120, —).

Σφακιά : — (ἀρκ. ἰσχυρός, —, —).

Βραχάσι ¹⁶³ : ὀριζόντιος (7 ἕως 8, 70, SE. NW) μετὰ βρόμων.

Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυκλάδων (35°, 8 N. 25°, 5 E).

Τὴν ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου σεισμοῦ ἔδωκεν ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Κρητικὸς ¹⁶⁴. Βλ. καὶ Evans, P. of M. II, 315—318.

1926. Ἰουνίου 27, ὥρα 02.14.

Ἡράκλειον : — (ἀσθενής, —, —).

1926. Ἰουλίου 5, ὥρα 09.22.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 10, NW).

Ρέθυμνον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N).

Ἀργυρούπολις : — (3, 2 ἕως 3, E).

Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2 ἕως 3, NE).

Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυκλάδων (35°, 8 N—25°, 5 E).

1926. Αὐγούστου 30, ὥρα 11.38.

Ἀργυρούπολις : — (πολὺ αἰσθητός, 40 ἕως 45, —).

Χανιά : κυματοειδῆς (μετρία 90, —).

Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 15, W).

Ρέθυμνον : — (4, 10, NE) ἠκολούθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 2, NW).

Σητεία : — (3, —, —).

Σελλιὰ Ρεθύμνου : ὀριζόντιος (3, 5 ἕως 10, —).

Τὸ ἐπίκεντρον δυτικῶς τῆς Λακωνίας (36°, 9 N.—23°, 25 E).

1926. Σεπτεμβρίου 22, ὥρα 22.00.

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —) τοπικὴ δόνησις

1926. Νοεμβρίου 25, ὥρα 17.30.

Ἱεράπετρα : — (4, 3, —) τοπικὴ δόνησις. Προηγῆθησαν βρόμοι.

1927. Φεβρουαρίου 14, ὥρα 04.51.

Χανιά : — (μετρία, 5, —).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς 36°, 2 N—23°, 4 E

1927. Φεβρουαρίου 17, ὥρα 05.30.

¹⁶³) Κατὰ τὰς παρατηρήσεις μου, μαθητοῦ τότε τοῦ Γυμνασίου Νεαπόλεως. Βλ. Ἐλ. Πλατάκη, Οἱ σεισμοί (ἐφημ. «Ἀνατολή» Ἄγ. Νικολ. Κρήτης, 5—24 Φεβρ. 1939). Παρατηρήθη τότε χαρακτηριστικὴ θόλωσις τοῦ ὕδατος τῆς παρὰ τὸν πλάτανον πηγῆς τοῦ χωρίου.

¹⁶⁴) Αἰν. Obs. Ath. t. X, 1928, pp. XXXIX—XXXVΙ.

- Σητεία : κυματοειδῆς (ἐλαφρά, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1927. Μαρτίου 24, ὥρα 14.48.
- Σητεία : κυματοειδῆς (ἰσχυρός, —, —).
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 4, N).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1927. Μαρτίου 24, ὥρα 23.46.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 5, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1927. Μαΐου 26, ὥρα 16.00.
- Σητεία : κυματοειδῆς (ἰσθενής, 2, W) τοπικὴ δόνησις.
 1927. Ἰουλίου 1, ὥρα 08.20.
- Χανιά : — (4, 30, —).
 Σητεία : — (πολὺ ἄσθενής, —, —).
 Ἀνώγεια : κυματοειδῆς (4, 4, W).
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 3, W).
 Ρέθυμνον : κυματοειδῆς (7, 10, NW).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (7, 10 ἕως 12, N) πτώσις κονιαμάτων.
- Ἀργυρούπολις : ὀριζόντιος (4, πολὺ μακρά, W).
 Σελλιά Ρεθύμνου : ὀριζόντιος (3, 1 ἕως 2, NW).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸν Λακωνικὸν κόλπον.
 1927. Ἰουλίου 1. Μετὰ μεσημβρίαν.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (2, —, —) δύο τοπικαὶ δονήσεις.
 1927. Ἰουλίου 2, ὥρα 01.45.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 4, —) τοπικὴ δόνησις.
 1927. Αὐγούστου 21, ὥρα 00.04.
- Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορειοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1927. Σεπτεμβρίου 12, ὥρα 19.32.
- Σητεία : — (ἰσχυρός, —, N) δύο συνεχεῖς δονήσεις.
 Τὸ ἐπίκεντρον πιθανῶς νοτιοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 01.30.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 6, W) τοπικὴ δόνησις.
 1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 02.30.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2 ἕως 3, W) τοπικὴ δόνησις.
 1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 03.40.
- Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N).
 Σητεία : — (3, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.
 1928. Μαρτίου 1, ὥρα 07.20.

- Σητεία : κυματοειδῆς (ἰσχυρός, —, N) τοπικὴ δόνησις.
 1928. Μαρτίου 22.
 Κατὰ Sieberg (σ. 210) ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ Annales.
 1928. Μαρτίου 24.
 Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ Annales.
 1928. Ἀπριλίου 22, ὥρα 20.14.
 Χανιά : — (ἀσθενής, —, —).
 Ἡράκλειον : — (ἀσθενής, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ὀλίγον νοτίως τῆς πόλεως τῆς Κορίνθου
 1928. Μαΐου 3, ὥρα 15.47
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 1, W), τοπικὴ δόνησις.
 1928. Αὐγούστου 15, ὥρα 12.10.
 Σητεία : — (αἰσθητός, —, N).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοανατολικῆς ἄκρας τῆς Κρήτης.
 1928. Αὐγούστου 27, ὥρα 03.00.
 Ἱεράπετρα : — (5, 6, W), τοπικὴ δόνησις.
 1928. Δεκεμβρίου 10, ὥρα 07.10.
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 7 ἕως 8, N) προηγῆθη ἰσχυρὸς θόρυβος.
 Ρέθυμνον : κυματοειδῆς (4, 6, N).
 Χανιά : κυματοειδῆς (3, 3 ἕως 4, N).
 Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, ἀσθενεῖς δονήσεις καὶ εἰς Ἀγ. Βαρβάραν, Ἀγ. Μύρωνα καὶ Σητεῖαν.
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.
 1929. Ἰανουαρίου 6, ὥρα 01.09.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 5, NE).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 2, ἕως 3, —) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος βορειοανατολικῶς τῶν Χανίων.
 Βλ. καὶ Sieberg, αὐτόθι.
 1929. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 11.15.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, NE).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, —, NW).
 Σελλιά Ρεθύμνου : — (4, 2 ἕως 5, N).
 Ἀργυρούπολις : ὀριζόντιος (4, —, —) μετὰ 25 λ. ἑτέρα ἀσθενὴς δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
 Ρέθυμνον : κυματοειδῆς (6, 5, NE).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς Κρήτην (πλησίον τῆς Ρεθύμνης).
 1929. Μαρτίου 6, —.

Κατὰ Sieberg αὐτόθι, σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ Annales.

1929. Μαρτίου 27, ὥρα 07.42.

Ἡράκλειον : κυματοειδὴς (4, 2 ἕως 3, N).

Τὸ ἐπικέντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Ἀπριλίου 13, ὥρα 13.00.²

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —) τοπικὴ δόνησις.

1929. Ἀπριλίου 17, ὥρα 11.49.

Χανιά : κυματοειδὴς (4, 4 ἕως 6, N).

Ἀνώγεια : — (4, 2, —).

Ἡράκλειον : κυματοειδὴς (6, 3, NW).

Ρέθυμνον : κυματοειδὴς (6, 10, N).

Ἀργυρούπολις : κυματοειδὴς (4, 10, E).

Τὸ ἐπικέντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Μαΐου 1, ὥρα 02.56.

Χανιά : κυματοειδὴς (4, 2 ἕως 3, NE).

Ρέθυμνον : κατακόρυφος (4, 5 ἕως 6, —).

Ἀργυρούπολις : κυματοειδὴς (αἰσθητός, 10, E).

Τὸ ἐπικέντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορειοδυτικῶς τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Αὐγούστου 19, ὥρα 23.55.

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —).

Τὸ ἐπικέντρον πλησίον τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου.

1929. Νοεμβρίου 11, ὥρα 07.37.

Ἡράκλειον : — (3, 1, —).

Τὸ ἐπικέντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1930. Φεβρουαρίου 14, ὥρα 18.39.

Ἀργυρούπολις : κυματοειδὴς (6, 20, W) μετὰ βρόμων.

Ἀνώγεια : κατακόρυφος (7, 2, —) δύο συνεχεῖς δονήσεις, Προηγῆθη θόρυβος.

Σητεία : — (5, —, —)· δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Ἡράκλειον : κυματοειδὴς (8, 60, NW)· βρόμοι 2—3 λεπτὰ μετὰ τὸν σεισμόν. ῥωγαὶ καὶ κατάρρευσις οἰκιῶν τινῶν.

Μάλια : σύνθετος (μετρία, 2, E)· δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Γεράπετρα : κυματοειδὴς (4, 8 ἕως 10, E).

Ρέθυμνον : σύνθετος (8, 10, N) μετὰ βρόμων. Ρήγματα πλάγια ἐπὶ ἰῶν δυτικῶν τοίχων.

Σελιὰ Ρεθύμνου : — (6, 10 ἕως 15, E)· δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Χανιά : σύνθετος (6 ἕως 7, 20, E) μετὰ βρόμων. Δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Κατὰ Sieberg, σ. 210, αίσθητός και εἰς Ἀϊτάνια, Βάθειαν, Ἐπισκοπὴν, Γοῦβες και Τύλισον.

Τὸ ἐπικεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (36°,2 N.—24°,7 E).

1930. Φεβρουαρίου 15, ὥρα 14,09.

Ῥέθυμνον: — (αἰσθητός, —, —).

Χανιά: κατακόρυφος (3, 3 ἕως 4, —).

Ἡράκλειον: κυματοειδὴς (3, 1, NW).

Τὸ ἐπικεντρον τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τοῦ προηγουμένου σεισμοῦ.

1930. Μαρτίου 6, ὥρα 08.23.

Ἡράκλειον: κυματοειδὴς (3, —, NW).

Μάλια: κυματοειδὴς (4, 2, E).

Ῥέθυμνον: — (ἀσθενής, —, —).

Σητεία: κυματοειδὴς (πολὺ ἰσχυρός, —, —)· ῥωγμαὶ ἐπὶ τινων οἰκιῶν.

Τὸ ἐπικεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (37°,5 N. 26°,0 E).

1930. Μαρτίου 6, ὥρα 09.20.

Ἡράκλειον: κυματοειδὴς (7, 30, NW)· μικραὶ ῥωγμαὶ και πτώσεις ἀμμοκοιναμάτων.

Ῥέθυμνον: σύνθετος (7 ἕως 8, 5 ἕως 10, N). Προηγήθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι. Ῥωγμαὶ εἰς τινας οἰκίας.

Χανιά: κυματοειδὴς (3, 3 ἕως 4, NW).

Ἀνώγεια: κυματοειδὴς (4, 1/2, —).

Μάλια: κυματοειδὴς (μετρία, 3 ἕως 4, E). Προηγήθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι. Ῥωγμαὶ εἰς τινας οἰκίας.

Ἀργυρούπολις: κυματοειδὴς (4, 4 ἕως 5, E).

Σελιτὰ Ῥεθύμνον: — (4, 2 ἕως 5, —).

Τὸ ἐπικεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (35°,5 N.—25°,2 E).

1930. Μαρτίου 11, ὥρα 02.00.

Σητεία: κυματοειδὴς (ἰσχυρός:, —, —)· τοπικὴ δόνησις.

1930. Μαΐου 5, ὥρα 22.44.

Ἱεράπετρα: κυματοειδὴς (3, —, W). Προηγήθησαν βρόμοι. Ἐπηκολούθησαν ἕτεραι δύο δονήσεις μετὰ τρεῖς ὥρας.

Τὸ ἐπικεντρον πλησίον τῆς Ἱεραπέτρας.

1930. Μαΐου 16. —

Κάντανος: κατακόρυφος (ἰσχυρός, βραχεῖα, —). Προηγήθησαν βρόμοι. Μικραὶ ῥωγμαὶ ἐπὶ τινων οἰκιῶν. Δύο μικραὶ καθιζήσεις ΝΑ τοῦ χωρίου εἰς ἀπόστασιν 1,5 χλμ. Ἐπηκολούθησαν δονήσεις ἐπὶ τινας ἡμέρας. Τοπικὴ δόνησις.

1930, Ἰουνίου 21, ἑσπέρα.

Κάντανος: εἴκοσιν ἰσχυραὶ δονήσεις.

1930. Ἰουνίου 22. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
 Κάντανος: εἴκοσιν ἰσχυραὶ δονήσεις.
1930. Ἰουνίου 23. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
 Κάντανος: πέντε ἀσθενεῖς δονήσεις καὶ πολλὰ ἄλλα μετρίως ἐν-
 τάσεως.
1930. Ἰουνίου 24. Πρωτὰ.
 Κάντανος: ἀσθενεῖς τινες δονήσεις.
1930. Ἰουνίου 25. Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.
 Κάντανος: μία λίαν ἰσχυρὰ δόνησις, τέσσαρες ἐλαφροὶ καὶ ἕτεροι
 ἀσθενεῖς.
1930. Ἰουνίου 26. —
 Κάντανος ¹⁶⁵: τέσσαρες ἀσθενεῖς δονήσεις.
1930. Αὐγούστου 16, ὥρα 01.00.
 Ἱεράπετρα: κυματοειδὴς (ἰσχυρὸς:, 2, —) τοπικὴ δόνησις.
1930. Σεπτεμβρίου 21, ὥρα 02.02.
 Σητεία: κυματοειδὴς (4, 3, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος, πρὸς ΝΑ τῆς Νήσου.
1930. Σεπτεμβρίου 28, ὥρα 04.40.
 Ἡράκλειον: κυματοειδὴς (4, —, —).
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδὴς (3, 1 ἕως 2, Ε).
- Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Ἡρακλείου.
1930. Ὀκτωβρίου 20, ὥρα 00.45.
 Σελλιὰ Ρεθύμνου: — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1930. Νοεμβρίου 7, ὥρα 00.58.
 Χανιά: — (3, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Κρήτης.

¹⁶⁵) Ἄπασαι αἱ ἀνωτέρω σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Καντάνῳ συνωδεύθησαν ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Οἰκίαι τινὲς κατέρρευσαν καὶ ἄλλαι ἐρράγησαν. Καθί-
 ζησις ἀκτίνος 60 μέτρων καὶ βάθους 1—3 μέτρων πρὸς ΒΔ τοῦ λεκανοπε-
 δίου τῆς Καντάνου καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς ἣν καὶ αἱ τοῦ σειρμοῦ τῆς
 16-5-1930. Σεισμικὰ τοπικὰ φαινόμενα πολὺ μικροῦ βάθους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Α'. ΠΗΓΑΙ

1. Ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου. Κυρίως: *Diversorum Regimento G. Bembo.*— *Carte Sanità.*— *Carte Diverse 1600-1700 non registrate nei libri.*— *Filza avvisi.*
2. Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν, *Annales de l' Observatoire National d' Athènes.* (t. VII, 1916, p.p. 338-360. VIII, 1926, p.p. 503-644. IX, 1926, p.p. 507-610. X, 1928, p.p. 413-539. XII, 1932, p.p. 62-138).
3. Galt, John, *Letters from the Levant*, 1813. (31η ἐπιστολὴ τῆς 10 Ἀπριλίου 1810).
4. Gerland, E, *Das Archiv der Herzogs von Kandia.* Strassburg 1899. Σελ. 48.
5. Gerola, Giuseppe, *Monumenti Veneti nell' Isola di Creta.* Venezia 1906 (τόμ. Α', σελ. 244 καὶ 308).
6. Ἐφημερίς «Αὐγὴ» Ἀθηνῶν. Ἀριθμ. 1032.
7. » «Ἐβδομάς», τ. 5, 1888, ἀριθμ. 20.
8. » «Νέα Ἐβδομάς» Ἡρακλείου Κρ. Φύλλα 86, 89 τοῦ 1886, 117, 132, 152 τοῦ 1887 καὶ 190 τοῦ 1888.
9. » «Ἐθνοφύλαξ» Ἀθηνῶν, ἀριθμ. 1061/8-8-1866.
10. » «Κήρυξ» Χανίων. Φύλλα 26/19-7-1902 καὶ 57/4-5-1908.
11. » «Κρήτη» Χανίων. Ἀριθμ. 542 τοῦ 1879.
12. » «The Times» Λονδίνου. Φύλλον τῆς 20-9-1926 (περιγραφή τοῦ σεισμοῦ τῆς 20-6-1926 ὑπὸ Sir Arthur Evans).
13. Evans, Sir Arthur, *The Palace of Minos at Cnossos.* London 1921-1935, vol. II σποραδικῶς, ἀλλὰ κυρίως εἰς σελ. 320. Βλ. ἔφημερις «The Times».
14. Ζώσιμος, Ἱστορία νέα. Ἐκδοσις Bonnae 1837. Βιβλ. IV, κεφ. XVIII, ἑδάφ. 2-3.
15. Θεοφάνης, Χρονογραφία. Ἐκδοσις Bonnae 1839, I, σελ. 87, 10. A.M. 6288, 10, σελ. 728, 11.
16. Jodocus a Meggen, *Peregrinatio hierosolymitana.* Dillingae 1850. Σελ. 543.
17. Κεδρηνὸς Γεώργιος, Σύνοψις Ἱστοριῶν. Ἐκδοσις Bonnae 1838—1839. (314 C. D.).

*) Ἡ κατάταξις ἐγένετο μὲ βάσιν τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον.

18. Κοζύρη Κωνσταντίνου, ἔκδ. Μενελ. Παρλαμᾶ. Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Κωνσταντίνου Κοζύρη ἀπὸ τὴν Κριτσᾶ, «Κρητικά Χρονικά», Α', Ἡράκλειον 1947, σελ. 198, 351—352, 589.
19. Cornelius Flaminus, *Creta Sacra, Venetiis* 1755, II, σελ. 307, 408 κ. ἐ., 420—421.
20. Coronelli, *Isolario, Descrizione geograficoistorica, sacro-profana, antico-moderna di tutti l'isole. Venezia* 1696.
21. Λάμπρος Σπυρ., Κατάλογος τῶν κωδίκων τοῦ Ἀγ. Νικολάου. Κώδιξ 5. φ. 2α, «Ἐπετηρὶς Παρνασσοῦ», Γ', 1899 σελ. 99, 100.
22. » Ἐνθυμήσεων, ἥτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, «Ν. Ἑλληνομνήμων», 7, 1910, σελ. 113-313.
23. » Ποιημάτων περὶ τοῦ ἐν ἔτει 1508 σεισμοῦ τῆς Κρήτης, «Ν. Ἑλληνομνήμων» 11, 1914, σελ. 441-448.
24. » Βραχέα Χρονικά, Μνημεῖα τῆς Ἑλλ. Ἱστορίας τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Α', τεύχη I καὶ II. Ἐν Ἀθήναις 1932—33. I, σελ. 12, 68, 94. II. σελ. 58—59, 71.
25. Μαλάλας Ἰωάννης, Χρονογραφία. Ἐκδοσις Bonnae 1831. LX, 322. LXIV, 61.
26. Meursius J., *Creta, Cyprus, Rhodus. Amstelodami* 1675, I, σελ. 61, 62.
27. Μπουνιαλῆς Μαρίνος Τζάνες, Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτης γενομένου. Ἐνετίησιν, ἀρχαί. Ἐκδοσις Ἀγαθ. Ξερουχάκη, Ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645—1669) ἡ συλλογὴ τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων Ἀνθίμου Διακρούση—Μαρίνου Ζάνε. Ἐν Τεργέστη 1908. Σελ. 333.
28. Μαυροειδῆς Μαν., Ἐνθυμήματα, «Δρῆρος» Νεαπόλεως Κρήτης, ἀριθμ. 34 τοῦ 1940, σελ. 937—939.
29. Νικολαΐδης Στέφανος, Ἐκδ. Μενελ. Παρλαμᾶ, Ἱστορικά καὶ βιογραφικά σημειώματα τοῦ Στεφάνου Νικολαΐδου, «Κρητικά Χρονικά», Γ', 1949, σελ. 293-350.
30. Ξανθοῦδίδης Στέφ. Πολύτιμα Ἱστορικά σημειώματα ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἡρακλείου, «Νέα Ἐφημερὶς» Ἡρακλείου Κρ. ἀριθ. 2969)2-4-1925 καὶ 2992)27-4-1925
31. » Ὁ σεισμός τοῦ 1856, «Νέα Ἐφημερὶς» Ἡρακλείου Κρ. ἀριθμ. 2992)27-4-1925.
32. Παχυμέρης Γεώργιος, «Ἀνδροῦκος Παλαιολόγας», Βιβλ. V,

- Κεφ. 11. Ἐκδοσις Bonnae 1835.
33. Plinius, G. Sec. Naturalis Historiae libri XXXVII. Ἐκδοσις Littré. Paris 1883. (VII, 16,1).
34. Savary, C., Lettres sur la Grèce. Paris 1788. Μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ν. Ζυγομαλά, Ἀθῆναι 1845. Σελ. 193.
35. Σκλάβος, Μαν., Ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης ἐν ἧς (sic) γέγονεν τοῦ μεγάλου σεισμοῦ 1508 (εἰς Wagner, Carmina graeca medii aevi. Lipsiae 1874, σελ. 53—61).
36. Σουτῖδας, Λεξικόν. Ἐκδοσις 1853. Σποραδικῶς.
37. Σπυριδάκης, Γ., Τὸ ῥῆσμα τοῦ σεισμοῦ ἐν Κρήτῃ (1508) «Byzant. neugr. Jahrbücher» XV, σελ. 58—65.
38. Τωμαδάκης, Ν. Β., Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέχα Κρήτης, «Ἐπετ. Ἑτ. Βυζ. Σπουδῶν» Θ', 1932, σελ. 289—350.
39. » Τὸ τραγούδι τῆς Φιαγκούσας (1508). Χανιά 1934. Καὶ εἰς «Νεοελλ. Ἀρχεῖον», Α', Χανιά 1934, σελ. 64—70.
40. Φιλόστρωτος, Φλ., Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον. IV, 34,4.

B'. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Α. ΓΕΝΙΚΑ

41. Αἰγινήτης, Δ., Discussion générale des observations sismiques faites en Grèce pendant les années 1912—1914, «Annales de l'Observatoire d'Athènes», VII, 1916, pp. 35—41.
42. » Le tremblement de terre de Corinthe du 22 Avril 1928. Ἑ. ἀ. X, 1928, pp. X—XXI.
43. Ἀκύλας, Βίκτ., Τὰ ἡφαίστεια καὶ ἡ νῆσος Θήρα. Ἀθῆναι 1925, σελ. 67.
44. Barbiani, D. C. et Barbiani, B. A: Memoires sur les tremblements de terre dans l' Ile de Zante, avec une introduction par Al. Perrey. Paris ἄ. ῥ. Σελ. 17, 84, 95, 100.
45. Belli, Onorio, A. description of the theatres in Crete. London 1854 ἐν Falkener, σελ. 11. (βλ. καὶ ὑπ' ἀριθμ. 100 τῆς παρούσης βιβλιογραφίας).
46. Bulletin de la Societé Belge d'Astronomie, de Météorologie et de Physique du Globe. XXXV, 1930. pp. 175—176: La Crète sismique.

47. Γαλανόπουλος, Ἀγγ., Ἡ σεισμικότης τῆς Μεσσηνίας (Διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ). Ἀθῆναι 1942. Σελ. 12.
48. Γεωργιάδης, Ἀθ., Περὶ σεισμῶν καὶ κατασκευῆς ἀντισεισμικῶν οἰκοδομημάτων. Ἀθῆναι 1904. Σελ. 122, 135, 208, 211, 235, 245, 246.
49. Γιάνναρης, Ἀ., Περὶ Ἑρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἱστορικὴ κριτικὴ καὶ γλωσσικὴ μελέτη μετὰ γλωσσαρίου. Ἀθῆναι 1889. Σελ. 10—16.
50. Dapper, D'O., Naukeurige beschryving der Eylanden in de Archipel der Middellandesche Zee. Amsterdam 1690. Γαλλικὴ ἔκδοσις: Description exacte des îles de l' Archipel. Amsterdam 1703. Μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ ἀφορῶντος τὴν Κρήτην κεφαλαίου μετὰ τὸν τίτλον: Ἀκριβὴς περιγραφὴ τῆς Κρήτης, ὑπὸ Μ. Βερνάρδου τοῦ Κρητῶς. Ἀθῆναι 1836. Σελ. 396, 399.
51. Δέφνερ, Μιχ., Ὀδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην. Ἀθῆναι ᾤ. ἔ.
52. Ζαμπέλιος, Σπ. Ἱστορικὰ σκηνογραφήματα. Ἀθῆναι 1860. Σελ. 44.
53. Hoff, von K.E.A., Chronik der Erdbeben und Vulkanausbrüche (3460 v. Chr. bis 1832). Gotha 1840—1841.
54. Hopf, K., Geschichte Griechenlands vom Begin des Mittelalters bis auf unsere Zeit. Ersch und Gruber Encyclopädie. Α', 86, σελ. 460. Leipzig 1868 καὶ Β', 38, σελ. 177.
55. Κρητικὸς, Ν. Α., Le tremblement de terre du Peloponèse central du 6 Juillet 1925. «Ann. de l'Observ. Nat. d' Athènes», t. X, 1928, pp. XXXVI—XXXVIII. Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 2, 1927, σελ. 50—53.
56. » Sur les pbénomènes sismiques survenus dans la région des plis dinotauriques pendant l' année 1926. Ἔ. ᾤ. X, 1928, pp. XXXXVII—LIII καὶ εἰς «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 2, 1927, σελ. 350—355.
57. » Τὰ προηγηθέντα σεισμικὰ φαινόμενα τῆς τελευταίας δράσεως τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης (1928). «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν» 3, 1928, σελ. 450—51 καὶ εἰς «Bull. de la Soc. Belge d' Astronomie» XXXV, 1930, pp. 70—71.

58. Κρητικός, Ν.Α., Ἡ ἔντονος σεισμικὴ δρασίς τοῦ 1928 ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου καὶ τῇ δυτικῇ Μ. Ἀσίᾳ καὶ ἡ κατὰ ταύτην ἔκτακτος παλιρροϊκὴ κίνησις ἐν τῷ Αἰγαίῳ. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 5, 1930, σελ. 26—30.
59. » Ἡ νέα ἔντονος σεισμικὴ δρασίς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ Κρητικῷ πελάγει καὶ ὁ σεισμός τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου τῆς 17 Ἀπριλίου 1930. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 5, 1930, σελ. 166—172 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» XII, 1932, pp. 133*—137*.
60. » La nouvelle recrudescence de l' activité sismique dans la région de Corinthe et les tremblements de terre du 4 Janvier 1931. «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 6, 1931, σελ. 29—32 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» XII, 1932, pp. 139*—142*.
61. » Le mouvement de marée extraordinaire dans l' Égée pendant le mois d' Avril 1928. «Ann. Obs. d' Ath.» XI, 1931, pp. 149*—158*.
62. » L' activité du volcan de Santorin 1928 (ἔ. ᾱ. XI, 1931, pp. 159*—160*).
63. Κριάρης, Ἀρ., Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν ῥσμάτων. Βα ἔκδοσις. Ἀθῆναι 1920. Σελ. 31.
64. Κριάρης, Παν., Ἱστορία τῆς Κρήτης (νέα). Ἀθῆναι 1930—1937. Α', σελ. 64, 266, 304, 305, 344, 347. Β', σελ. 37, 86.
65. Lacroix, L., Les îles de la Grèce. Paris 1852.
66. Leykester, Some account of the volcanic group of Santorin or Thera. «Journ. of the Roy. Geogr. Soc. of London» XX, 1851, σελ. 9.
67. Mallet, R. The earthquake catalogue of the British Association. London 1852 — 1858. Ἔτος 1853, σελ. 148, 198.
68. Μαραβελάκис, Μάξ., Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων. «Ἐπιστ. Ἐπερ. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης» 5, 1939, σελ. 67—148.
69. Μαρινᾶτος, Σπ., Κνωσός, Μ.Ε.Ε. τ. 14 (1938) σελ. 617.
70. » Ἀμνισὸς τὸ ἐπίνειον τοῦ Μίνωος. «Κρητικοὶ Μελέται» Α', 1933, σελ. 61—67.
71. » Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χεττιτικὸς—Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ. «Μικρασιατικά

- Χρονικά» Α', 1938, σελ. 72—89.
72. Μητσόπουλος, Κ., Στοιχεία Γεωλογίας. Τομ. Α', Ἀθῆναι 1893. Σελ. 435.
73. » Ὁ μέγας τῆς Λοκρίδος σεισμός κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1894. Ἀθῆναι 1895.
74. Montessus de Ballore, La Géographie séismologique. Les tremblements de terre ². Paris 1905.
75. Μουρέλλος, Ι. Α., Ἱστορία τῆς Κρήτης. Ἡράκλειον Κρήτης. Τόμ. Γ' (1934). Σποραδικῶς, κυρίως εἰς σελ. Γ', 1485—86 Α'. 98.
76. Μουρίκης, Μιχ., Οἱ σεισμοὶ ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἀθῆναι 1934, Σελ. 34—35, 42—43.
77. Münster, Seb., Cosmographia. Γερμανικὴ ἔκδοσις τοῦ 1628. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις: Λατινιστὶ 1544, Γαλλιστὶ 1552 καὶ Ἰταλιστὶ 1558.
78. Ξανθοῦδίδης, Στέφ., Ὁ τάφος τοῦ Καϊάφα ἐν Κρήτῃ. «Ἀθηνᾶ», 13, 1901, σελ. 305—316.
79. Olivier, Voyage dans l' Empire Othoman. Paris 1801—1807. I, p. 384.
80. Pautsche, E., Die seismischen Verhältnisse des Europäischen Mittelmeers. Hamburg Diss. 1922.
81. Pégues (Abbé), Histoire et phénomènes du volcan et des îles volcaniques de Santorin. Paris 1842. Σελ. 153.
82. Pendlebury, J. D. S., Ὁδηγὸς τοῦ Μινωικοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν παραρημάτων του (μετάφρ. Ν. Πλάτωνος). Ἡράκλειο 1950. Σελ. 17, 25, 27, 52, 56.
83. Perrey, Al., Mémoire sur les tremblements de terre ressentis dans la peninsule Turco - Hellenique et en Syrie. «Acad. Roy. de Belgique, Mém. cour.» XXIII, 1850.
84. » «Mémoires couronnées de l' Acad. de Bruxelles». Tomes VIII, X, XII, XVI, XVIII des années 1857—1863 (διὰ σεισμοὺς 1856 ἕως 1863).
85. » Note sur les tremblements de terre en 1861, avec supplément pour les années antérieures, Bruxelles 1863 (Extrait du t. XVI des «Mem. de l' Acad. Roy. de Belgique»).
86. Πλατάκης, Ἑλευθ., Οἱ σεισμοί. Ἐφημ. «Ἐλευθερία» Λαρίσης 25 Σεπτ. ἕως 2 Ὀκτ. 1938 καὶ ἐφημ. «Ἀνατο-

- λῆ» Ἀγ. Νικολάου Κρήτης 5 ἕως 24 Φεβρ. 1939.
87. Raulin, Vict., *Déscription physique de l'île de Crète*. Paris 1869. I, pp. 424—430.
88. Riccioli, P., *Geographia et Hydrographia reformatae*. Bononiae 1666.
89. Σακκελίων, Ἰ. Πατριακή βιβλιοθήκη. Ἀθῆναι 1890. Σελ. 252.
90. Schmidt, Jul., Πραγματεία περὶ τοῦ γενομένου τῷ 1861, Δεκεμβρ. 26 (14) σεισμοῦ τοῦ Αἰγίου. (μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἡρ. Μητσοπούλου). Ἀθῆναι 1867. Σελ. 31—33, 35—40, 42.
91. » Πραγματεία περὶ τοῦ γενομένου τῷ 1867 Ἰανουαρίου 23ῃ σεισμοῦ τῆς Κεφαλληνίας, (μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἡρ. Μητσοπούλου). Ἀθῆναι 1867. Σελ. 9—10.
92. » Studien über Erdbeben. Leipzig 1879. Passim.
93. Seidlitz, W., Grabentäler und Bruchzonen in Mitteleuropa und Vorderasien. «Compte Rendu Intern. Geologen Kongress in Pretoria» 1930.
94. Sieber, F., Reise nach der Insel Kreta im J. 1817. Leipzig 1823. I, σελ. 429.
95. Sieberg, A., Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im Östlichen Mittelmeergebiet. Jena 1932. Σελ. 208—210.
96. Σταυράκης, Ν., Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης μετὰ διαφόρων γεωγραφικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν κλπ. εἰδήσεων περὶ τῆς νήσου. Ἀθῆναι 1890. Σελ. 107—111.
97. Theuet, Andr., *Cosmographie du Levant*. Lyon 1554 et 1556.
98. Torres, A. de, *Insulae Cretae periplus*. Venetiis 1805.
99. Ψιλάκης, Βασ., Ἱστορία τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Χανιά 1909. Σποραδικῶς, ἀλλὰ κυρίως Β' τόμ. σελ. 105, 219, Γ', 815.
100. Falkener, Edw., A description of some important theatres and other remains in Crete. London 1854. Σελ. 11, ἐνθα ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Onorio Belli βλ. καὶ ἀριθμ. 45 τῆς παρούσης βιβλιογραφίας.
101. Fouqué, F., *Santorin et ses éruptions*. Paris 1879. Σελ. 14—15.

Β. ΕΙΔΙΚΑ

102. Βιάζης, Σπ. δέ, Μέγας ἐν Κρήτῃ σεισμὸς κατὰ τὸ 1629. «Παρνασσός» τ. 16, 1893, σελ. 218—221.
103. Γεωργαλᾶς, Γ., Κρήτη (σεισμοί). Ἐν Μ.Ε.Ε. τ. 15, (1931) σελ. 157—158.
104. Δεινάκις, Στ. Ὁ σεισμὸς τοῦ 1508. Ἐφημ. «Ἰδὴ» Ἡρακλείου, Α', ἀριθμ. 12—13.
105. Κρητικός, Ν. Α., Sur la sismicité des Cyclades et de la Crète. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» Α' 1926, σελ. 156—160 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» IX, 1926, pp. 77-109.
106. Κρητικός, Ν. Α., «Le tremblement de terre de la mer de Crète du 26 Juin 1926. «Ann. Obs. d' Ath.» X, 1928, pp. XXXIX—XXXIXVI.
107. «Le Messenger d' Athènes» 2314/6-3-1930: Le grand péril des antiquités de Cnossos. Le pays des tremblements de terre.

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΠΛΑΤΑΚΗΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἐκρίθη σκόπιμον νὰ δημοσιευθῇ ἐνταῦτα φωτοτυπία τοῦ ἀνωτέρω ἐν σελ. 483 παρατιθεμένου καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ Σπ. Λάμπρου δημοσιευθέντος («Νέος Ἑλληνομνήμων» XI, 1914, σ. 441 κ. ἐξ.) ποιήματος περὶ τοῦ ἐν ἔτει 1508 σεισμοῦ τῆς Κρήτης, εἰλημμένη ἐκ τοῦ περιέχοντος τοῦτο κώδικος Barocci 19 (P 4058) καὶ ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τῶν «Κρητ. Χρονικῶν» Βασ. Λαοῦργα. Ἡ δημοσίευσίς τῆς φωτοτυπίας ἐπεβάλλετο ἐπὶ τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἐν ταύτῃ παρέχεται τὸ ποιημάτιον συμπεπληρωμένον διὰ δύο εἰσέτι στίχων, περιεχομένων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὀπισθίας σελίδος τοῦ φύλλου 89, βάσει δὲ ταύτης ἐπληρωθῶθησαν ὠρισμένα λάθη τῆς μεταγραφῆς τοῦ κειμένου, ἥτις ἀκριβέστερον ἔχει ὡς ἀκολουθῶς :

† Ποῦλι Κρητῶν Χάνδαξ, ἡ πάρος οὔσ' εὐδαίμων,
 δέρκων δυστεχέα ἄρτι τι ἡδ' ἀθλίαν
 ὥς σφόδρ' ἄχθομαι κοῦκ ἀδακρυτὶ γε μὴν στοναχεύω
 βλασφημῶν ἔνεκ' ἡδ' ἀρρενοφθοῦρων*

* 2. Λ(άμπρος): δυστεχέα: Λ. τυ.

* Εἰς τὸν apparatus criticus δὲν συμπεριελήφθησαν οἱ ἀνορθόγραφοι τύποι τοῦ κώδικος.